

KONUT FİNANSMANI SİSTEMLERİNE ALTERNATİF BİR MODEL OLARAK FAİZSİZ YAPI SİSTEMİNİN TEMELLENDİRİLMESİ

Laying the Foundation of the Interest-Free Building System as an Alternative Model to Housing Finance Systems

MEHMET HİCABİ SEÇKİNER

Dr., Hitit Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri, İslam Hukuku, Çorum, Türkiye
Dr., Hitit University Divinity Faculty, Basic Islamic Sciences, Islamic Law Department, Çorum, Turkey

[mhcabiseckiner@hitit.edu.tr](mailto:mhicabiseckiner@hitit.edu.tr)
orcid.org/0000-0001-6512-5267

MAKALE BİLGİSİ / ARTICLE INFORMATION

Makale Türü /Article Types: Research Article

Geliş Tarihi /Received: 15 Şubat 2022

Kabul Tarihi/Accepted: 8 Haziran 2022

Yayın Tarihi/Published: 30 Haziran 2022

Doi: <https://doi.org/10.14395/hid.1073980>

ATIF/CITE AS:

Bağcı, Hatice Fakioğlu, "Konut Finansmanı Sistemlerine Alternatif Bir Model Olarak Faizsiz Yapı Sisteminin Temellendirilmesi", Hitit İlahiyat Dergisi, (Haziran/June 2022) 21/1, 133-176

İNTİHAL/PLAGIARISM:

Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi.

This article has been reviewed by at least two referees and scanned via plagiarism software.
Copyright © Published by Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi – Hitit University Divinity Faculty,

Çorum, Turkey. All rights reserved.

Laying the Foundation of the Interest-Free Building System as an Alternative Model to Housing Finance Systems

Abstract

It is one of the known basic facts that the main source of raw materials is the earth, and its sole owner is Allah. However, over time, structures made of stone, soil and iron, which were bestowed by Allah, were produced with methods prohibited by Allah, and they began to be owned by methods prohibited by Him. Allah has made trade *ḥalāl* (lawful) and interest unlawful. Interest is an institution that harms humanity in every aspect. Interest, which is clearly made forbidden in the sources, has been promoted as an economic product with the changing world order, and having become institutionalized through banks, it has entered into all spheres of life. As a result of our participatory observation, it has been concluded that one of the most obvious channels through which interest is supported is the dilemma that people face while obtaining their undeserved value on credit for the goods they want to have as soon as possible. In our opinion, given that it is impossible to say to people in the developing world, "don't be a house owner," the solution to this is to produce structure-centered alternatives to interest instead of finance-centered alternatives, where interest is earned. This way, it will be possible to clear away people's confusion between what is not permissible and what is alternative, with what is known and *ḥalāl*. On the other hand, it is possible to say that the solutions produced for home finance systems introduced in Islamic economics from the first periods of Islam to the present are the solutions produced by secondary methods rather than the original ones. This is because interest is a vicious and *ḥarām* condition that is asserted in a contract. Although interest is one of the most prominent prohibitions in Islamic economics, Islamic economics does not consist only of the *ḥarām* of interest, but many vicious and superstitious conditions that could be put into a contract can position the contract somewhere between odiousness and annulment. Therefore, it cannot be said that acting with elements that violate many principles of Islamic economics and indirectly accept ambiguous acceptances makes that contract interest-free but makes it perfectly legitimate. Today, many interest-free financial systems consist of systems which, though interest-free, are composed of other vicious conditions. In our opinion, the solution of the interest-free housing system is actually based on the interest-free building system, and this is possible with a mechanism that takes into account not *murābaḥa*, but *muḍāraba*-based, *murābaḥa*-supported, modern trade and building systems. To put it simply, the interest-free building system, which is designed as an alternative to home financing systems, is a complex model that enables, based on the necessary legal, technical and economic

specifications, the construction and acquisition of structures at every stage without any interest-bearing loans. In other words, it is the modernized version of the build-sell model formed through the contracting agreement. In one way, it is like a form of cooperatives that has been reconstituted in a way that keeps up with the times. It is aimed that the interest-free structure system will act with a working principle that is based on the labor-capital balance, which will be welcomed by people with open arms, instead of following the devious ways of today's methods that provide interest-free financing, which are far from being in line with the fundamental principles of Islamic law. All of the alternative financing ways are interest-free, and they constitute a power that is both available to use the *ḥalāl* structure through *muḍārabā* and has the infrastructure ready to be used for this system to be established. This system is a system in which the buyer or investor is directly involved during production, and one where intermediary institutions make profit from the execution, follow-up, labor and production of the business rather than the operation of money. The interest-free structure is a system that is inevitably based on *ḥalāl* structure and thus eliminates the conditions that will cause interest to occur at the very beginning of production. The interest-free building system will not cause problems that damage the bindingness of the contracts due to the fact that the builder or the seller constitutes one side of the contract and the buyer the other. This system, unlike some other home financing systems, will eliminate the basic issues of Islamic economics, the problems that have the quality to invalidate the contract both externally and internally. On the other hand, the interest-free construction system, which acts with active *muḍārabā*, will contribute to the jurist with the formation of *ijtihād* towards through fieldwork experience and will lead to an awareness of complying with the basic principles of Islamic economics in the society.

Keywords: Islamic Law, Interest, Interest-Free Finance, Interest-Free Housing, Interest-Free Building System.

Konut Finansmanı Sistemlerine Alternatif Bir Model Olarak Faizsiz Yapı Sisteminin Temellendirilmesi

Öz

Bilinen temel gerçeklerden biridir ki hammadenin ana kaynağı yeryüzü, onun yegane sahibi ise Allah Teâlâ'dır. Ancak zamanla Allah Teâlâ'nın bahsettiği taş, toprak ve demirden oluşan yapılar Allah'ın yasakladığı yöntemlerle üretilip bunlara O'nun yasakladığı yöntemlerle sahip olunmaya başlanmıştır. Allah Teâlâ alışverişi helal faizi haram kılmıştır. Faiz her yönüyle insanlığa zararı olan bir müessesedir. Naslar tarafından kat'i olarak haram olduğu ortada olan faiz, değişen dünya düzeni ile iktisadi bir ürün olarak ön plana çıkmış, bankalar aracılığıyla kurumsallaşarak hayatın her alanına girmiştir. Katılımcı gözlemciliğimiz sonucunda günümüzde faizin beslendiği en belirgin kanallardan birisinin, insanların bir an önce sahip olmak istedikleri mallara karşılık, olmayan bedellerini veresiye yolla temin ederken düştükleri ikilem olduğu kanısına varılmıştır. Kanaatimizce gelişen dünyada insanlara "ev sahibi olmayın!" demek mümkün değil ise bunun çözümü faize, faizin nemalandığı finans merkezli alternatifler yerine yapı merkezli alternatifler üretilmesidir. Bu sayede insanların caiz olmayan ile alternatif olan arasındaki kafa karışıklığını doğrudan bilindik ve helal olanla gidermekte mümkün olacaktır. Buna karşılık İslâm'ın ilk dönemlerinden günümüze doğru İslâm iktisadında ortaya konulan ev finansmanı sistemleri için ön görülen çözümlerin asıllardan çok fer'i yöntemlerle üretilen çözümler olduğunu söylemek mümkündür. Zira faiz, akitte ileri sürülen fasit ve haram şarttır. İslâm iktisadında en belirgin yasakların başında faiz gelmekle birlikte İslâm iktisadı sadece faiz haramından ibaret olmayıp akde sürülecek pek çok fasit ve batıl şart akdi kerihlik ile iptal arasında bir yere konumlandırabilir. Öyleyse bir akitte faizi bertaraf etmek için İslâm iktisadının pek çok esasını çığneyip dolaylı yollarla muğlak kabuller gören unsurlarla hareket etmenin o akdi faizsiz kılmakla birlikte kâmil anlamda meşru hale getirdiği söylenemez. Günümüzde pek çok faizsiz finans sistemi kendisinde faizin cereyan etmediği ancak diğer fasit şartlardan müteşekkil sistemlerden oluşmaktadır. Faizsiz ev sisteminin çözümünün aslında faizsiz yapı sistemine dayandığını bunun ise murâbaha değil mudârebe temelli, murâbaha destekli, modern ticaret ve yapı sistemlerini dikkate alan bir mekanizma ile mümkün olabileceği düşünülmektedir. Ev finansmanı sistemlerine alternatif olarak kurgulanan faizsiz yapı sistemi basitçe ifade etmek gerekirse konut, işyeri vb. yapıların oluşum ve edinimlerini her aşamasında faizli kredilerden uzak bir şekilde ve gerekli hukuki, teknik ve iktisadi şartnamelere dayalı olarak alma ve satmayı sağlayan kompleks bir modeldir. Diğer bir tabirle müteahhitlik sözleşmesi ile oluşan yap-sat modelinin modernize edilmiş şeklidir. Bir nevi

kooperatifçiliğin çağa ayak uydurur şekilde yeniden teşekkül etmiş halidir. Faizsiz yapı sisteminin, faizsiz finansman sağlayan günümüz yöntemlerinin İslâm hukukunun asli ilkelerinden uzak ve dolambaçlı yolları yerine, asıllarla hareket eden, insanların aklına ve vicdanına sığan ve emek-sermaye dengesine dayalı bir çalışma prensibiyle hareket etmesi hedeflenmektedir. Alternatif finans kanallarının tamamı faizsiz ve helal yapıyı mudârebe yoluyla kullanmaya hem müsait ve hem de bu sistemin oturabilmesi için alt yapısı teşekkül etmiş bir güçtür. Bu sistem üretim esnasında alıcının ya da yatırımcının doğrudan işin içinde olduğu, aracı kurumların paranın işletilmesinden çok işletmenin yürütülmesinden, takibinden, emek ve üretimden kâr elde ettiği bir sistemdir. Faizsiz yapı temelleri helal yapıya dayanması kaçınılmaz olan ve bu sayede üretimin daha başlangıç aşamasında faize sebebiyet verecek şartları bertaraf eden bir sistemdir. Faizsiz yapı sistemi, yapıyı inşa edenin veya satıcının akdin bir tarafını alıcının ise diğer tarafını oluşturmalarına binaen akitlerin bağlayıcılığını zedeleyen sorunlara neden olmayacaktır. Bu sistem diğer bazı ev finansmanı sistemlerinden farklı olarak İslâm iktisadının temel meselelerinden, zahiren de bâtinen de akdi ifsat edecek niteliğe sahip olan sorunları ortadan kaldıracaktır. Diğer taraftan aktif mudârebe ile hareket eden faizsiz yapı sistemi saha tecrübesi ile fakihe doğru ictihadın oluşumunda katkıda bulunacak ve toplumda İslâm iktisadının temel esaslarına uyma bilinci oluşturacaktır.

Anahtar Kelimeler: İslâm Hukuku, Faiz, Faizsiz Finans, Faizsiz Ev, Faizsiz Yapı Sistemi.

Giriş

İnsanların temel ihtiyaçlarından birisi de barınma ihtiyacı olup bu ihtiyaç yüz yıllardır insanı zarar görebileceği dış etkenlerden koruyan, istirahat etmesine, aile kurmasına imkan sağlayan ve adına “ev” denilen yapılarla giderilmektedir.¹ Önceleri dört duvar ile çevresi kapalı yaşam alanlarından oluşan ev mefhumu gün geçtikçe genişlemiş ve katlı mimariye dönüşmüştür.² Giderek artan konfor arayışları ile birlikte büyüyen evler zamanla maliyetlenmiş ve bu durum insanların ev sahibi olmalarını ekonomik anlamda zorlaştırmıştır. Buna bağlı olarak problem haline dönüşen bu olgunun çözümü için yapı ve finans sektörünce farklı alternatifler geliştirilmeye başlanmıştır.³

¹ Doğan Kuban, *Mimarlık Kavramları* (İstanbul: Yem Yayınları, 1992), 69.

² Yüksel Gögebakan, “Karakteristik Bir Değer Olan Geleneksel Türk Evi'nin Oluşumunu Belirleyen Unsurlar Ve Bu Evlerin Genel Özellikleri”, *İnönü Üniversitesi Kültür ve Sanat Dergisi* 1/1 (09 Haziran 2015), 42.

³ Mark Boleat, *National Housing Finance System* (London: Croom Helm, 1985), 6.

Günümüzde konutlar kişilerin kendi imkanlarından ziyade inşaat firmaları tarafından üretilmektedir. Vatandaşlar ev ya da iş yerlerine inşaatın ilk aşamasında satış vaadi sözleşmeleri ile ya da inşaatı tamamlanmış olanlardan tapu teslimi ile sahip olmaktadır. Her durumda inşaat firmalarının da müşterilerin de finansman ihtiyacı hasıl olmaktadır. Bazı firmalar inşaatın yapım maliyetini kendi bütçelerinden temin edebilmekteyse de çoğunluğu üretim aşamasından satış aşamasına kadar finansman kredilerine başvurmaktadır. Aynı zamanda konut sahibi olmak isteyen vatandaşlar da finansman teminlerini krediler aracılığı ile gidermektedirler. Bu durum inşaat sektöründe tabiri caizse iğneden ipliğe her aşamada finansman desteğine ya da krediye ihtiyaç duyulmasına sebebiyet vermekte, dolayısıyla kullanılacak finansman yönteminin İslâm hukukuna uygun olup olmadığı önem taşımaktadır.

İnşaat sektörüne konu olan kalemlerin konutun imalatı esnasında üretim, alım ve satımı ile ilgili hizmet ve ticaretine ait emek ya da sermayeye dayalı icraatların İslâm dinince yasak olmayan yöntemlerle gerçekleşmesi gerekir. Bu noktada konut imalatı ve satışında alım satım akdi taraflarının dışında üçüncü şahısların finansman desteği ile devreye girmesi durumunda hangi yöntemle hareket ettikleri önem arz etmektedir. Zira inşaat kalemlerinin üretiminden inşaatta kullanılması ve üretilen konutların satımına kadar her nokta da devreye girecek bu finansman mekanizmasının İslâm'a göre yasak ya da şüpheli olması genel de Müslümanları özelde İslâm alimlerini sorumlu kılacaktır. Bu durumda İslâm hukukçusundan beklenen inşaat finansmanı, sistemlerinin helal olup olmadıkları konusunda, irdelemek ve şüphe duyulduğu takdirde yeni arayışlara girmek olmalıdır.⁴Günümüzde vatandaşların faizli ya da faizsiz bankalar aracılığıyla kullanmakta oldukları kredilerin büyük çoğunluğunu ev ve işyeri inşaatı ya da satın alınmasına yönelik ticari ve bireysel krediler oluşturmaktadır. İnsanların ev ihtiyaçlarını karşılamak için finans merkezli çözümler üreten mekanizmaların başında konvansiyonel bankacılık sektörü ve bunların faizli ev kredisi ürünleri gelmektedir.⁵ Bu konuda diğer bir çözüm yolu ise faizin İslâm'a göre haram olması temeline dayanan hassasiyetlerine binaen; faizin küresel bir problem olarak ortaya çıkışından bu yana bazı İslâm hukukçuları ve iktisatçıların faizli bankalara, onların sistemlerine benzerlik arz eden ya da etmeyen, birtakım alternatif çözümlerle ortaya koydukları faizsiz bankacılık sistemleridir.⁶

⁴ Ali Muhyiddin Karadâği, *İslam İktisadına Giriş*, çev. Abdullah Kahraman (İstanbul: İktisat Yayınları, 2018), 55.

⁵ F. S. Mishkin, *The Economics of Money, Banking and Financial Markets* (London: Pearson Education, 2013), 269.

⁶ B. Kettel, *Introduction to Islamic Banking and Finance* (West Sussex: Jhon Willey and Sons, 2011), 31-32.

Diğer yandan son yıllarda "... evim" adında komisyon merkezli para biriktirme yöntemleri ile faizsiz finansman temini sağlamaya çalışan bazı aracı kurumlarda ortaya çıkmıştır.⁷

Bilindiği üzere çoğunluğu teşkil eden İslâm hukukçularına göre faizin haram kılınmasına⁸ binaen faizli bankaların ev finansmanı yöntemleri İslâm hukukunca meşru olmayıp⁹ buna sadece zaruret oluşturan bazı durumlarda müracaat edilebileceğine dair bir takım görüşler mevcuttur.¹⁰ Faizsiz finans kurumlarından katılım bankalarının ve "... evim" adında ki müesseselerin ise karmaşıktırsa faizsiz yöntemlerle çalıştıklarına dair bir teamül mevcuttur.¹¹ Ancak faizli bankalar faizin haram oluşuna, faizsiz sistemler ise bünyelerinde bulunup makul görülmeyen bazı nedenlerle¹² Müslüman toplum tarafından başlangıçta olumlu karşılanmamış,¹³ zaruri nedenlere bağlı olarak zamanla kabul görmeye başlanmıştır.¹⁴

Biz bu çalışmada İslâm hukukunda emek-sermaye ortaklığına dayalı mudârebe akdini merkeze alıp geliştirerek yeni bir mekanizma ortaya

⁷ Boleat, *National Housing Finance System*, 7; Pınar Pehlivan, "Türkiyede Katılım Bankacılığı Ve Bankacılık Sektöründeki Önemi", *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi* 16/31 (2016), 297; Mehmet Yazıcı, "Konutta Alternatif Finans Yöntemi Olarak Tasarrufa Dayalı Faizsiz Finans Sistemi", *Academic Review of Humanities and Social Sciences* 2/3 (29 Aralık 2019), 226-230.

⁸ Bakara 2/175, 276, 278, 279; Âli İmrân, 130; Nisa, 161; Rûm, 39.

⁹ Tartışmalar için bk. Servet Bayındır, *İslam Hukuku Penceresinden Faizsiz Bankacılık* (İstanbul: Rağbet, 63, (2005); Servet Bayındır, "Banka Mevduat Hesaplarının İslam Hukuku Açısından Değerlendirilmesi", *Marife* 5/2 (2005), 7-20.

¹⁰ Abdürrezzak Senhûrî, *Mesâdiru'l-Hak fi'l-Fikhi'l-İslâmî* (Kahire, 1954), 3/240-244; Hayrettin Karaman, *Konut Kredisi* (10 Kasım 2021).

¹¹ Mehmet Birsin - Hatice Ötegeçeli, "Tasarrufa Dayalı Faizsiz Finansman Sistemi ve Fikhî Meşruiyeti Üzerinde Yapılan Değerlendirmeler", *Mesned İlahiyat Araştırmaları Dergisi* 10/1 (2019), 111; Yusuf Erdem Gezgin - Huzeyfe Çeker, "BDDK Düzenlemesi Sonrasında Tasarruf Finansman Sisteminin (TFS) Fikhî Açısından Değerlendirmesi", *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 22/1 (2022), 397-425.

¹² Bala Shanmugam - Zaha Rina Zahari, "A Primer on Islamic Finance", *Research Foundation Books* 6 (2009), 32.

¹³ Günümüzde yapılan bazı nicel ve nitel çalışmalar müşterilerin katılım bankalarının çalışma prensiplerinin İslami olduklarına inanmadıkları ve aslında geleneksel bankalardan ciddi oranda farklı olmadığını düşündükleri yönünde sonuçlar ortaya koymaktadır. Bk. Gürbüz Gökçen - İbrahim Gönen, "Katılım Bankalarının Finans Sektörü İçindeki Yeri ve Katılım Bankalarına Yönelik Müşteri Algısı", *Finans Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi* 2/1 (01 Nisan 2017), 61-77; Harun Öğünç, "Katılım Bankaları Üzerine Bir Değerlendirme: Literatür ve Finansal Durum İncelemesi", *Türk İslam Dünyası Sosyal Araştırmaları Dergisi* 4/11 (Haziran 2017), 169-186; Yahya Turan - İslam Demirci, "Akademisyenlerin Faiz ve Faizsiz Finans Kullanımına Yönelik Tutumları", *Bilimname* 2019/39 (23 Aralık 2019), 276; Yazıcı, "Konutta Alternatif Finans Yöntemi Olarak Tasarrufa Dayalı Faizsiz Finans Sistemi", 232.

¹⁴ Dini hassasiyetlerin katılım bankacılığı kullanımını etkileyen faktörler arasında düşük etkiye sahip olduğunu gösteren nicel bir çalışma için bk. İsmail Yıldırım - Recep Çakar, "Katılım Bankacılığı Kullanımını Etkileyen Faktörlere Yönelik Bir Araştırma", *Press Academia Procedia* 2/1 (2016), 552-563.

koymayı hedefleyen, bu sayede inşaat sektörü müteşebbislerinin üretim, vatandaşların ise konut edinme finansmanı sorununa çözüm getirmeyi amaçlayan “faizsiz yapı sistemi”¹⁵ ele alınacaktır. Bu yönüyle hem inşaat sektörü için finansman sağlayan hem faizli sistemler için farklı bir uygulama alanı oluşturup hem de faizsiz sistemler için daha reel bir alternatif sunan bu sistemin imkanından bahsedilecektir. Bunu yaparken İslâm hukukunda akid mekanizması, faiz, faizsiz sistemlerin dayandığı temel mekanizmaların İslâm hukukundaki yeri, ayrıca faizsiz finans sistemlerinin yöntemleri ile mukayese yoluyla faizsiz yapı sisteminin anlamı, gerekliliği, bazı temel dinamikleri, kazanımları ve kısaca işlevi bir makale çalışmasının kapsamına dahil edebileceğimiz kifayette ve bundan sonraki çalışmalara kapı aralar nitelikte ortaya konulacaktır.

1. İslâm Hukukunda Akitler

Bu başlık altında konut inşaatı ve finansmanına konu olması gereğince, finansman yöntemlerinin icrasında haram ve kerahete sebebiyet teşkil eden fasit akit ve şartlar bağlamında, finansman sorununa çözüm getirdiği iddia edilen faizli ve faize alternatif akitlerin tespit ve tercihi ekseninde İslâm hukukunda akit mekanizması özetçe ele alınacaktır.

1.1. Akitler ve İşleyişi

Bilindiği üzere akit, hukuki bir sonuç ortaya koymak üzere belirlenen ve birbirine uygun olması gereken karşılıklı irade beyanıdır.¹⁶ Akit aynı zamanda, hukuki fiiller içinde yer alan ve borç doğuran kaynaklarından biridir. Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye’de ise akit “*tarafeynin bir hususu iltizam ve taahhüt etmeleridir ki icab ve kabul irtibatından ibarettir*” diye tanımlanır.¹⁷ İslâm hukukuna göre akitler, hukuki tasarruflara konu olmalarında hukukun engel görmediği nesne ve konular üzerinde, gereğine uygun olarak yapıлып yapılmamalarına göre “meşru ve gayri meşru akitler” olmak üzere meşruiyet yönünden ikiye ayrılır. Diğer taraftan akitler, sıhhat yönünden aslı ve vasfı, diğer tabirle akdin unsurları ve bu unsurlara ait şartları ve vasıfları, hukuka uygun olanı ifade eden “sahih akitler”, aslı ve vasfı hukuka uygun olmayanı

¹⁵ Mehmet Hicabi Seçkiner, “Faizsiz Ev Sistemlerine Alternatif Bir Model Olarak Faizsiz Yapı Sistemi”, *Uluslararası İslami Sigortacılık ve Finans Sempozyumu*, ed. Abdullah Çolak - Güngör Karakaş, 2021, 180.

¹⁶ Abdürrezzak Senhûri, *Nazariyyetü'l-Akd* (Beyrut, 1998), 1/80; Hayrettin Karaman, “Akid”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1989), 2/251.

¹⁷ Mecelle md.103; Muhammed Kadri Paşa, *Murşidu'l-Hayran ila Ma'rifeti Ahvâli'l-İnsân* (Kahire, 1403), 49.

ifade eden “batıl akitler” ve aslı uygun olmakla birlikte vasfı hukuka uygun olmayı ifade eden “fasit akitler” olmak üzere üç kısımdır.¹⁸

İslâm hukukunda bir akdi meydana getiren asli unsurlar rükün ve şartlardır.¹⁹ Rükün, akdin olmazsa olmazı anlamında bir şeyin varlığı onun varlığına bağlı olan asli unsurdur.²⁰ Akdin rükünü icap ve kabulden müteşekkildir. Şart ise varlığı kendine bağlı olmakla birlikte o şeyin cüzünden değil dışından olan unsurdur.²¹ Mesela nikah akdinde şahitlerin olması bu akdin şartlarından; satım akdinde ise satılan mal ve bedelin tespit edilmesi²² ya da satışa konu olan malın karşı tarafa temlik edilmeye münasip olması²³ satım akdinin şartları arasında yer alır.²⁴

İslâm hukukunda şartlar da akitler gibi temelde iki kısma ayrılırlar.²⁵ Bunlardan birisi hukukun ortaya koyduğu şartlar olup İslâm hukukunda bunlara “şer’î şartlar” denir.²⁶ Şer’î şartlar, ibadetlerde ve muamelelerde çerçevesini nasların belirlemiş olduğu şartlardır.²⁷ Namaz kılmak için öncelikle abdestin alınması, mezheplere göre farklılık arz etmekle birlikte akit yapacak kimsenin ehliyet sahibi olması, nikah akdinde şahitlerin olması ve nikahın düğün ve velime gibi unsurlarla ilan edilmesi gibi şartlar bunlar

¹⁸ Alüddin Ebî Bekr b. Mesûd Kâsânî, *Bedâiu’s-Sanâi’ fi Tertîbi’s-Şerâi’* (Beyrut: Daru’l-Kütübîl-İlmiyye, 1986), 5/140; İbn Rüşd, *Bidayetü’l-Müctehid ve Nihayetü’l-Muktesid*, ts., 2/141; Orhan Çeker, *Fıkıh Dersleri* (Konya, 1991), 48; Abdullah Çolak, *İslam Borçlar Hukuku* (İstanbul: Ensar Yayınları, 142, (2020).

¹⁹ Senhûrî, *Nazariyyetü’l-Akd*, 148.

²⁰ Tevhit Ayengin, “Rükün” *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2008), 35/286.

²¹ Ebu Bekir Muhammed b. Ahmed b. Ebi Sehl Serahsi, *Kitabü’l-Mebsût* (Beyrut: Daru’l-Ma’rife, 1993), 10/14; Kâsânî, *Bedâiu’s-Sanâi’ fi Tertîbi’s-Şerâi’*, 1986, 7/171; Kemalüddin Muhammed b. Abdulvahid es-Sivâsî İbnü’l-Hümâm, *Fethu’l-Kadîr* (Beyrut: Daru’l-Fikr, ts.), 5/215; Şemseddin Hatîb Muhammed b. Ahmed eş-Şirbinî, *Muğni’l-Muhtâc ilâ Ma’rifet-i Meân-i Elfâzi’l-Minhâc* (Beyrut: Daru’l-Kütübîl-İlmiyye, 2006), 2/40.

²² Buhârî, *Büyü*, 86; Müslim, *Büyü*, 5, 6; Ebu Dâvud, *Büyü*, 24.

²³ Hoca Emin Efendizade Ali Haydar Efendi, *Dürrerü’l-Hükkam Şerh-i Mecelleti’l-Ahkâm* (İstanbul, 326/1, (1330).

²⁴ Abdullah b. Mahmud b. Mevdûd Mevsîli, *el-İhtiyar li-Ta’lîl-i-Muhtar* (İstanbul, ts.), 4/2; Halit Çalış, “İslâm Borçlar Hukukunda Akit Serbestisi ve Genel Olarak Sınırlamaları”, *Dini Araştırmalar* 7/19 (01 Haziran 2004), 270.

²⁵ Osman Kaşıkçı, “Şart” *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 38/366.

²⁶ Ebu Bekir Muhammed b. Ahmed b. Ebi Sehl Serahsi, *Kitabü’l-Mebsût* (Beyrut: Daru’l-Ma’rife, 1993), 12/14; Hayrettin Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku* (İstanbul: İz Yayıncılık, (2001 189/2.

²⁷ Kasas 28/27; Buhari, *Şürût*, 4; Tirmizi, *Ahkâm*, 17.

arasındadır.²⁸ Bir diğeri ise insanların kendilerine ait hukuki tasarrufları olarak iddia ettikleri şartlar olup bu kısım şartlara “câ’lî şartlar” denilmektedir.²⁹

Ca’lî şartlar ise Müslümanların kendileri veya gayrimüslimlerle muamelelerinde ve akitler yaparken akdin özelliğine göre ileri sürdükleri bir takım kayıt ve şartlardan ibarettir. İslâm hukukuna aykırılık içermediği sürece akde taraf olanların aralarında belirledikleri özel şartlara tabi olmaları gerekir.³⁰ Hz. Peygamber (sav.) “Müslümanlar kendi arasında belirlemiş oldukları şartlara riayet ederler; fakat bunlardan haram olanı helal kılan ve de helal olanı haram yapan şartlar müstesnadır” buyurmaktadır.³¹

Ca’lî şartlar akdin taraflarının akitle beraber ileri sürüp üzerinde anlaşmış oldukları şartları da kapsamına alır.³² Pencereye takması şartıyla camcandan cam, eve teslim şartıyla buzdolabı almak bu tür şartlara örnek gösterilebilir. Satım akdi esnasında tarafların bir şart ileri sürmesi halinde bu şartlı satımın durumu hadiste varit olan yasağın³³ genel ve mutlak oluşunun etkisiyle İslâm hukuk doktrininde ciddi tartışmalara yol açmıştır.³⁴ Buna binaen ca’lî şartların sınırı hakkında mezhepler ihtilaf etmişlerdir. Akitlerde şartların çerçevesini en geniş tutan görüş sahipleri Hanbeli mezhebi alimleri, İbn Teymiyye ve İbn Kayyımdır. Bunlara göre şartlarda aslanan akitte ileri sürülen şartın mubah ve mutlak olmalıdır. Hakkında yasak olan ya da akdin gereği olan hükümlerle çelişen şartlar dışında her çeşit şart ileri sürmek mubahtır.³⁵ Bu durumda

²⁸ Alüddin Ebî Bekr b. Mesûd Kâsânî, *Bedâiu’s-Sanâi’ fi Tertîbi’ş-Şerâi’* (Beyrut: Daru’l-Kütübî’l-İlmiyye, 1986), 5/172; Muvaffakuddin Ebi Muhammed Abdullah b. Ahmed b. Muhamed İbn Kudame, *el-Muğnî*, thk. Abdullah b. Abdulmuhsin Et Türki (Riyad: Dâru’l-Alemi’l-Kutub, 1997), 4/249.

²⁹ Muhammed Ebu Zehra, *Usûlü’l-Fıkh* (Kahire, ts.), 72; Abdülkerim Zeydan, *el-Veciz fi Usûli’l-Fıkh* (Beyrut: Müessesetü’r-Risâle, 2012), 48.

³⁰ Kâsânî, *Bedâiu’s-Sanâi’ fi Tertîbi’ş-Şerâi’*, 1986, 5/171; Kemalüddin Muhammed b. Abdulvahid es-Sivâsî İbnü’l-Hümâm, *Fethu’l-Kadîr* (Beyrut: Daru’l-Fikr, ts.), 5/215.

³¹ Buhârî, İcâre, 14; Tirmizî, Ahkâm, 17.

³² Ali b. Ebî Bekr b. Abdulcelil el-Merğunânî, *el-Hidâye fi Şerhi Bidâyeti’l-Mübtedî*, thk. Tallal Yusuf (Beyrut: Dâru İhya’i-Turasî’l-Arabî, ts.), 3/48.

³³ Ebu Hüreyre (r.a.) anlatıyor: Resûlullah (sav.) celeb malın pazara gelmeden önce karşılanmasını yasakladı. Kim onu yolda karşılar ve satın alırsa, malın sahibi pazara gelince muhayyerdir yani satıştan vazgeçebilir.

³⁴ Osmân b. Alî ez-Zeylâî, *Tebyinü’l-Hakâik* (Beyrut: Daru’l-Kütübî’l-İlmiyye, 2000), 6/140; Muhammed Emin b. Ömer b. Abdülaziz İbn Abidin, *Reddü’l-Muhtar Ale’l-Dürri’l-Muhtâr Şerh-i Tenvîri’l-Ebsâr* (Beyrut: Daru’l-Fikr, 1992), 7/283-285; Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürî en-Nevevî, *Ravzatu’t-Tâlibin* (Beyrut: el-Mektebetü’l-İslamiyye, ts.), 3/71; Ebu’l-Velid Muhammed b. Ahmed el-Kurtubi İbn Rüşd, *el-Beyân ve’t-Tahsil* (Beyrut, 1984), 9/77; İbn Kudame, *el-Muğnî*, 5/393.

³⁵ Takiyüddin Ahmed İbn Teymiyye, *el-Kavâ’idü’n-Nûrâniyye* (Cidde: Dâru İbn’l-Cevzî, 1422), 256.

tarafardan birine yarar sağlayan şartlarda geçerlidir.³⁶ Kısaca belirtmek gerekirse, İslâm hukukunda geniş bir akit kurma ve akitlerde şart ileri sürme hürriyeti var olup bunun sınırları fakihler tarafından teorik çerçevede ele alınmış ve çoğunluk tarafından “prensip olarak akit yapmak ve şart koşmak serbesttir; ancak nasların ve icmânın meşru görmediği akitler yapılamaz ve buna benzer şartlar ileri sürülemez” şeklinde ilkeleştirmiştir.³⁷

İslâm hukukuna göre kişilerin kendi aralarında yaptıkları akitlerde koymuş oldukları şartlar da sahih, fasit ve batıl şartlar olmak üzere ayrılır.³⁸ Sahih şartlar, geçerliliği kabul edilen ve akdin taraflarınca uyulması zaruri olan şartlardır. Bu tür şartlar akdin gerektirdiği hükümlere uygun olan ve akdin yerine getirilmesini güvenceye alan veya İslâm dininin koyduğu ya da örfi olarak kabul edilen şartlardır.³⁹ Bu şartlar taraflarca ileri sürülse de İslâm’a göre yerine getirilmesi gereken şartlardır. Örneğin, bey’ akdinde semenin teslimini veya semen teslim edilene kadar malın kabz altına alınmasını şart koşmak bedelli akitlerin gerektirdiği hükümler arasında yer alır. Veresiye satışta, satıcının alıcıdan kefil ya da rehin istemesi ise akdin ifasını güvence altına almak amacıyla ileri sürülen şartlardandır.⁴⁰

Akitlerde sahih şartlara ait özelliklerden herhangi birine sahip olmayan ve akdin taraflarından birine fazladan yarar sağlayan şartlara “*fasit şart*” denilir.⁴¹ Bu durumda akdin gerektirmediği veya akdin gerektirdiği hükümleri destekler nitelikte olmayan ya da dinin uygun görmeyip örfünde kabul etmediği şartlar da fasit şart niteliğindedir.⁴² Bir kimsenin satma konu olan evini kendisinin içinde bir süre ücret ödemedi oturmak şartıyla bir başkasına satması, yine birinin belli bir süre ekim yapıp hasadını almak kaydıyla tarlasını başka birine satması, bir süre binmek üzere binek vasıtasını

³⁶ Buna delil olarak şu rivayet gösterilebilir: Cabir (r.a), Resûlullah (sav.)’a bir deve satmış ve evine kadar üzerinde yükünü taşımayı şart koşmuştur. Hz. Peygamber bu şartı kabul etmiş ve parayı ödemiştir. Ebu Davud, el-Büyû’, 71. (no: 3505)

³⁷ Karaman, “Akid”, 2/251; Mahmut Samar, “İslam Borçlar Hukukunda Akitlere Etkisi Bakımından Takyîdî Şartlar”, *Marife Dini Araştırmalar Dergisi* 18/2 (2018), 503.

³⁸ Kaşıkçı, “Şart”, 38/367.

³⁹ Hamdi Döndüren, *Delilleriyle Ticaret ve İktisat İlmihi* (İstanbul: Erkam Yayınları, -189, (1993) 196.

⁴⁰ Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, 2/189.

⁴¹ Ebu Abdullah Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî İmam Muhammed, *el-Asl*, thk. Ebu’l-Vefâ el-Afgânî (Lahor: Daru’l-Maârifî’n-Nu’mâniyye, ts.), I/5/94; Kâsânî, *Bedâiu’s-Sanâi’ fi Tertîbi’ş-Şerâi’*, 1986, 6/117; Vehbe ez-Zuhaylî, *el-Fıkhü’l-İslâmî ve Edilletühü* (Dimaşk: Dâru’l Fıkr, 1997), 4/481. Halit Çalış, *İslam Hukuku El Kitabı* (Ankara: Grafiker Yayınları, 2012), 598.

⁴² Kâsânî, fasit şartları açıklarken şöyle demiştir: “Fasit şartlardan bir bölümü akdin gereği olmadığı halde ya satana ya da satın alana veya satılan şeye bir fayda sağlayan, fakat bununla birlikte akdin gereğini teyit edici nitelikte bulunmayan ve insanlar arasında örf ve adet haline gelmiş de olmayan şartlardır.” Bk. *Bedâi’u’s-Sanâi’*, 5/299.

satması fasit şartlar arasında yer alır.⁴³ Bu türden şartlarla oluşan akitlerle alım satıma konu olan bedelin haricinde ayrıca menfaat sağlanmaktadır.⁴⁴ Alım satımın özüne konu olmayan bu ilave yarar⁴⁵ akde karşılık olmadığı için bunda faiz şüphesi mevcuttur.⁴⁶ Faizde tıpkı bu şartlar gibi haksız yarar ve karşılıksız fazlalık sağlar.⁴⁷ Faizin şüphesi de kendisi gibi kabul edilir.⁴⁸

Kendisinde fasit şart bulduran satış, kira ve ortaklık akitleri gibi mâlî-bedelli olan akitler fasit akit çeşitlerine girer. Hz. Peygamber (sav.) fasit şartla birlikte satış yapmayı yasaklamış olup bunun nedeni fasit şartın bedelli akitlerin dayandığı “bedellerin denkliği (teâdül)” prensibi ile çelişmesidir. Bundan dolayı bedelli akitlerde tarafların fasit şartlar ileri sürmekten sakınmaları zorunludur. Bunu yapmak yerine her akdi kendi alanı içerisinde tamamlayıp, fasit şartı bir başka akdin konusu yapmak gerekir. İslâmda akdin taraflarının haksız yere kazanç elde etmesi yasaklanmış diğer taraftan akitlerdeki belirsizlikler açık duruma getirilerek aldatmaların önüne geçilmeye çalışılmıştır.⁴⁹

1.2. Fasit Şart Olarak Faiz

Fasit şartların başında gelenlerden biri de faiz şartı olup faiz, akitlerde şart koşulan karşılıksız fazlalık veya ribevî malların aynı sınıfta ki aynı ya da ayrı cins malların birbirleri karşılığında veresiye olarak satılmasıdır.⁵⁰ Faiz, muamelelerin mübadele olanında cereyan eder. Bir işlemin ticaret kabul edilebilmesi için mübadele edilen iki malın mevcut olması gerekir. Zira kâr farklı malların, faiz ise aynı malların değişimi sonucunda ortaya çıkar. Muamelelerin mübadele olmayan, sırf muamele olanlarında faiz cereyan etmez.⁵¹

⁴³ Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi' fi Tertîbi's-Şerâi'*, 1986, 7/24; İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-Kadîr*, ts., 6/412.

⁴⁴ Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukuk-ı İslamiyye ve Istılahat-ı Fikhiyye Kâmusu* (İstanbul: Bilmen Yayinevi, 24/6, (1976).

⁴⁵ Akdin konusu müşterinin yararına olan bir şeyi yapmayı gerektiren ve müşterinin lehine satıcıyı bir başka akit yapmaya zorlayan şartlar da müşteriye yararı dokunan şartlar arasında gösterilebilir. Müşterinin satıcıdan kendisine ödünç para vermesini ya da bir şey hibe etmesini şart koşması bu meyanda değerlendirilebilir. Bk. Serahsi, *Kitabü'l-Mebsût*, 1993, 13/15; Zeynüddin b. İbrahim b. Muhammed İbn Nüceym, *Bahru'r-Râik fi Şerh-i Kenzi'd-Dekâik* (Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1997), 6/140; Ebü Zekeriyya Yahya b. Şeref Nevevî, *el-Mecmû* (Kahire, 1385), 9/454; eş-Şirbinî, *Muğni'l-Muhtâc ilâ Ma'rifet-i Meân-i Elfâzi'l-Minhâc*, 2/42.

⁴⁶ Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi' fi Tertîbi's-Şerâi'*, 1986, 7/12; İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-Kadîr*, ts., 6/406; ez-Zuhaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletühü*, 4/481.

⁴⁷ İbn Abidin, *Reddü'l-Muhtar Ale'd-Dürri'l-Muhtâr Şerh-i Tenvîri'l-Ebsâr*, 7/399.

⁴⁸ Serahsi, *Kitabü'l-Mebsût*, 1993, 13/16; Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi' fi Tertîbi's-Şerâi'*, 1986, 7/22; İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-Kadîr*, ts., 6/410.

⁴⁹ Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi' fi Tertîbi's-Şerâi'*, 1986, 5/169; Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, 2/187.

⁵⁰ İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-Kadîr*, ts., 4/274; İbn Kudame, *el-Muğni*, 5; Çeker, *Fıkıh Dersleri*, 141.

⁵¹ Çeker, *Fıkıh Dersleri*, 141.

Ayette “*Ribâ (faiz) yiyenler kendilerini şeytan çarpmış gibi kalkarlar. Bunun nedeni onların; ‘alışveriş de ribâ gibidir’ demelerindedir. Ancak Allah alışverişini helal, ribayı ise haram kılmıştır...*”⁵² buyrulmuştur. Cahiliye Araplarında faiz çok yaygındı. Veresiye alışveriş yapılıyor ya da borç alınıyor, ödeme günü gelince alacaklı borçluya “borcunu öde, ödeyemezsen, artırıp, katla” diyordu. Bu durumda borçlu borcunu ödeyemediği takdirde borcu artıyor ve borç katlanarak artmaktaydı.

Bir diğer ayette “*Ey Müminler katlanarak artan faiz yemeyin. Allah’tan korkun ki; kurtuluşa eresiniz.*”⁵³ buyrulmuştur. Cahiliye dönemi faiz uygulaması hakkında bilgi veren bu ayet, faiz yemeyi kesin olarak yasaklamaktadır. Bu sebeple faizden söz edebilmek için, fazlalığın belirli miktar ya da oransal değeri önemli değildir hem basit hem de mürekkebe faiz haramdır. Cahiliye döneminde bir kimse birinden bir sene sonra ödemek üzere bir yaşında deve borç alır; ödeme zamanı geldiğinde alacaklı ya “borcunu öde ya da gelecek sene iki yaşında bir deve olarak ödersin” der ve ödeme yapılmadıkça her sene devenin yaşı artırılırdı.⁵⁴

Faizin temel vasfı ister faizi alan ister onu ödeyen olsun bunlardan herhangi biri aleyhine ortaya çıkacak olan kaçınılmaz bir haksızlığa sebep olmasıdır. Bu haksızlığın meydana gelmesi halinde faizin yönünün zengin-fakir arasında değişmesi bu haksızlığa engel değildir. Bu durumda faizin olduğu yerde haksızlık ve zulüm vardır. Doğal olarak faizin olduğu yerde milli gelirin düzenli dağılımı ve emek sermaye dengesinin sağlanması ve de adaletin tevzi mümkün değildir.⁵⁵

Faizli alışverişin İslâm hukukunda mubah sayılabileceği bazı kısıtlı durumlar vardır. Bunu ifade edebilmek onu domuz eti veya içki yasağının mubah olduğu durumlara benzetmek gerekir. Bu iki gıda nasla haram kılınmış ve yenilmesi içilmesi yasaklanmıştır. Ancak bazı zaruret hallerinde bu gıdaların kafi miktarda tüketilmesine sadece zaruret miktarınca cevaz verilmiştir. Zira bu zaruret kişinin zorda kalıp onu ölümüne neden olacak bir zarurete tekabül edecek nitelikte olmalıdır. Bu durumda faiz alınmadığı takdirde kişinin ölümüne veya yaralanmasına ve de kalıcı hasara sebebiyet verecek bir durumun vukuunda faizli mal veya para alınabilir.⁵⁶ Zaruret durumu bahane edilerek faizle borç vermek caiz değildir. Öyleyse İslâm’da

⁵² Bakara 2/275.

⁵³ Âl-i İmrân 3/130.

⁵⁴ Ebi Cafer Muhammed b. Cerîr et-Taberî, *Câmiu'l-Beyân an Te'vîli Âye'l-Kurân*, thk. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türkî (Kahire: Dâr-ı Hicr, 2001), 5/49.

⁵⁵ İsmail Özsoy, “Faiz”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1995), 12/118-119; Karadâğî, *İslam İktisadına Giriş*, 71.

⁵⁶ Senhûrî, *Mesâdiru'l-Hak fi'l-Fikhi'l-İslâmî*, 206; Çeker, *Fıkıh Dersleri*, 144.

faizini almak üzere birisine veya bir kuruma para yatırmak haramdır. Bu durumda ev sahibi olmak, dükkân kurmak, evlenmek ve benzeri sebeplerle faizle para alınmaz.⁵⁷

Faizin yasaklanma sebep ve hikmetleri olarak faizin fesat sebebi olması, insanlarda fazilet duygularını köreltmesi, içtimai yardımlaşmayı felce uğratması, zengin-fakir arsında dengesizlik ve sınıf çatışmasına sebebiyet vermesi ve insanları ticaret, zanaat ve ziraat gibi iktisadi hayatın esası olan faaliyetlerden alı koyması gibi nedenler gösterilebilir. Faiz insanı cimri, bencil, menfaatçi ve fırsatçı yapar. Faiz adalet, yardımlaşma, dayanışma, sevgi ve merhamet gibi insani-ahlaki evrensel değerlerin zayıflamasına yol açar.⁵⁸ Zira faizli kredi ile çalışan bir iş adamı ürettiği mal veya hizmete, ödeyeceği faizi de ilave eder ve böylece bu malı tüketen veya hizmetten yararlanan halk başından sonuna kadar dolaylı yollarla faiz ödemekle mükellef olur. Eğer faiz olmasaydı mal ve hizmet, faiz gideri kadar daha ucuza alınabilecekti. Dolayısıyla faiz, üretimde maliyet artışına dolaylı olarak neden olmaktadır.⁵⁹

Faizden kurtulmakta toplumsal yarar vardır. Müslümanların faizle çalışan şirketlerin hisse senetlerine yatırmadan kaçınmaları, o şirketleri faizi terke yönlendirir ve sermayelerini değerlendirmek için meşru yollar icat etmeye teşvik eder. Toplumun sermayesine ihtiyaç duyan şirketler Müslümanların haramla iştigalden dolayı hisselerini alamadıklarını görünce, meşru nitelikli yeni yollar üretilmesine katkı da bulunur. Bu durum bütün Müslümanların sermayelerini helal yolla değerlendirme fırsat sağlar.⁶⁰ İslâm hukuku açısından bilinmesi gereken bir diğer durum da faizin şüphesinin faizin hakikati gibi olmasıdır. Bu bakımdan kaynaklarda riba şüphesinin bizzat riba gibi olacağı kaydedilmektedir.⁶¹ Dolayısıyla Müslümanın, faiz var mı, yok mu diye şüphelendiği bir muameleyi bizzat faiz işliyormuş gibi telakki etmesi ve ondan uzak durması gerekir.⁶²

1.3. Alternatif Akitler

İslâm hukukunda akitlerin sahih bir şekilde meydana gelebilmesi için rukün ve şartlarının tam olarak kurulması gereklidir.⁶³ Ancak bilindiği gibi asli kaynaklar Kur'an ve Sünnette yer alan binlerce ayet ve hadis içerisinde şer'î hükme konu olanların sayısı çok fazla değildir.⁶⁴ Ayrıca delalet ve rivayet

⁵⁷ Muhammed Ebu Zehra, *Tahrîmü'r-Ribâ Tanzîmu İktisâdiyyûn* (Riyad, 1985), 64.

⁵⁸ Karadâğî, *İslam İktisadına Giriş*, 71.

⁵⁹ Ebu Zehra, *Tahrîmü'r-Ribâ Tanzîmu İktisâdiyyûn*, 65.

⁶⁰ İsmail Özsoy, *Faiz ve Problemleri* (Nil Yayınları, 1994), 4-5; Özsoy, "Faiz", 12/119.

⁶¹ Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi' fi Tertîbi's-Şerâi'*, 1986, 5/198; İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-Kadîr*, ts., 5/280.

⁶² Mevsîli, *el-İhtiyar li-Ta'lîli'-Muhtar*, 2, 32.

⁶³ Karaman, "Akid", 2/253.

⁶⁴ H. Yunus Apaydın, *İslam Hukuk Usulü* (Ankara: Bilay Yayınları, 2017), 313.

yönüyle çeşitlilik arz etse de nasların sınırsız sayılabilecek çeşitlilikteki hukuki ihtiyaç ve sorunlar karşısında insanları akitler ve akitlerde ileri sürülecek şartlar noktasında nas ile vakıa arasında ikilemde bırakmıştır. Bu durum ise sınırlı naslar ile sınırsız sayıdaki hukuki problemlerin nasıl çözüleceği sorusunu gündeme getirir.⁶⁵

İslâm hukukçuları ilk dönemden beri toplumun değişen şartları ve örfleri karşısında naslara ve İslâm'ın genel kurallarına uygun farklı akit sistemleri geliştirerek ticari ve sinâî anlamdaki kredi ve finansman ihtiyacını temin için çeşitli çözümler ortaya koymuşlardır.⁶⁶ Bunlardan biri olan selem akdi, semenin peşin mebi'in veresiye olması şartıyla yapılan akitir. Selem akdi, akit sırasında mevcut olmayan bir malın peşin bir bedel ile belirlenmiş bir zaman içerisinde vücuda geldiğinde müşteriye teslim edilmesi şartıyla satılmasıdır. Faizsiz yoldan finansman açığını kapatmak için kullanılan yöntemlerden biri olan para peşin veresiye mal almak, demek olan selem akdi İslâm'da meşru görülmüştür. Bu akdin meşruluğu kıyasın hilafına Kitap, sünnet ve icma ile sabittir.⁶⁷

İslâm iktisadında kıyasa muhalif olmakla birlikte alternatif çözümlerden biri de bir kimsenin belirlenmiş bir bedel karşılığında sanat ehli ile bir eşya üretmesi için anlaşma yapması üzerine kurulu akit olan istisna' akdidir.⁶⁸ İstisna' akdinde önemli olan, emek değil emek sonucu ortaya çıkacak olan maldır. İstisna' akdi de kıyasa aykırı olarak istihsanen meşru görülmüş Hz. Peygamber döneminden günümüze kadar teamül halinde devam ettiği için meşruiyetinde icma edilmiştir.⁶⁹ Finansman ihtiyacını faizsiz giderme yollarından biri olan istisna' akdine günümüzde özellikle müteahhit firmaların maket üzerinden peşin veya taksitli bedel ile ev satışı yapmaları; böylece projeleri için gereken finansmanı bu yolla temin etmeleri gösterilebilir.

İlerleyen süreçte İslâm hukukçuları akdin rükünlerine itibar edip fasit olmasa da buna yakın şartlarla farklı akitler geliştirmiş olup bunlardan biri de telcie akdidir.⁷⁰ Telcie bir hileye başvurarak esasında satılmayacak bir malı

⁶⁵ Ahmet Yaman - Halit Çalış, *İslam Hukukuna Giriş* (İstanbul: İfav, 2018), 30.

⁶⁶ Abdullah Durmuş, "İslam Hukuku Açısından Günümüz Kredi ve Finansman Yöntemleri" (Tebliğ, 08 Mayıs 2010), 58.

⁶⁷ Abdullah b. Mahmud b. Mevdûd Mevsîli, *El-İhtiyâr li Ta'lîli'l-Muhtâr*, thk. Mahmud Ebu Dakîka (Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1937), 2/33; Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi' fi Tertîbi'ş-Şerâi'*, 1986, 5/2.

⁶⁸ Hamza Aktan, "İstisnâ'", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (TDV Yayınları, 2001), 23/394.

⁶⁹ Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi' fi Tertîbi'ş-Şerâi'*, 1986, 5/3; Burhanfurlu ve Heyet Nizâm, *el-Fetâva'l-Hindiyye* (Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2000), 3/207.

⁷⁰ Cengiz Kallek, "Telcie" (Ankara: TDV Yayınları, 2011), 40/397.

zahiren satmak ya da dışarıya karşı gizlilikle satıldığı fiyattan daha farklı bir fiyat söylenerek yapılan alış verıştır.⁷¹ İslâm hukukçularınca “bey’u’s-sûri” ya da “beyu’l-muvâdaa” kavramlarıyla ifade edilen bu türlü akitlerde taraflar arasında biri dışarıya karşı ilan edilen diğeri taraflar arasında gizli kalan iki akid meydana gelmektedir. Dışarıya karşı (üçüncü kişilere) ilan edilen akit aslında göstermelik olup taraflar arasında bağlayıcılığı olan üçüncü şahıslardan gizlice yaptıkları akittir.⁷²

Bu tür akitlerden bir diğeri “bey’ bi’l-ecel” (vadeli satış)dir. Ancak bu türlü satışlarda, vadenin belirlenmesi gibi, yerine getirilmesi gereken birçok şart olup bunlara riayet edilmesi gerekir.⁷³ Bilindiği üzere insanlar sahip olmak istedikleri malları peşin olarak alamayabilirler. Bunu taksitle yapma imkanları varsa taksitle almayı arzu edebilirler. Bu vesile ile peşin alınamayacak ürünlere taksitle ulaşma imkânı doğar. İslâm hukukuna göre vadeli yani taksitle yapılan satış meşrudur.⁷⁴

Vadeli satışın bir diğer yöntemi, bir malın taksitle alınıp, satıcıdan bir başkasına peşin satılmasını ifade eden “bey’u’t-teverruk/commodity murâbaha”dır.⁷⁵ Teverruk satışı Ömer b. Abdülaziz (101/719), Medineli bazı fakihler ve bir kavle göre Ahmed b. Hanbel tarafından mekruh görülmüştür. İbn Teymiyye de mekruh olduğu görüşünü tercih etmektedir.⁷⁶ Çağdaş hukukçulardan Muhammed Revass Kal’acı ve Hayreddin Karaman gibi fakihler müspet görüş belirtmişlerdir.⁷⁷

Bir diğer vadeli satış yöntemi “beyu’l-ine”dir ki bu, taksitle alınan malın tekrar satıcısına peşin satılması üzerine kurulu bir akit türüdür.⁷⁸ Satılan malın müşterinin elinde kısmen emanet gibi durduğu, fakat müşterinin ondan istifade etme imkanı ile malın sahibi olduğu ve mal satıcıya geri verildiğinde bedelde herhangi bir değişiklik olmadığı gibi şartlar üzerine kurulu akit olan “bey’ bi’l-vefâ” da bazı fukahanın halkın kredi bulma ihtiyacını karşılamak üzere bulup, hükümlerini tespit ettikleri geri alma şartlı satım akitlerinden

⁷¹ Mevsîli, *El-İhtiyâr li Ta’lîli’l-Muhtâr*, 2/21; ez-Zuhaylî, *el-Fıkhü’l-İslâmî ve Edilletühü*, 4/193.

⁷² Abdülhadi Hasan Adnan, *Ahkâmü’l-Ukûdi’s-Sûriyye fi’l-Fıkhî’l-İslami (Câmiatü’l-İslamiyye-Filistin, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, 2006), 51-55.

⁷³ İbn Nüceym, *Bahru’r-Râik fi Şerh-i Kenzi’d-Dekâik*, 5/301.

⁷⁴ Hayreddin Karaman, *Günlük Hayatımızda Helaller ve Haramlar* (İstanbul: İz Yayıncılık, 2008), 227; İshak Emin Aktepe, *İslam Hukuku Çerçevesinde Finansman ve Bankacılık* (İstanbul, 2012), 58.

⁷⁵ İbn Abidin, *Reddü’l-Muhtar Ale’d-Dürri’l-Muhtâr Şerh-i Tenvîri’l-Ebsâr*, 15/567-570.

⁷⁶ Ali Muhyiddin Karadâğî, *et-Teverruku’l-Masrafî beyne’t-Teverruki’l-Müנדâbit ve’t-Teverruki’l-Münazzam: Dirâse Fikhiyye Mukarene* (Beyrut, 1432), 26-44.

⁷⁷ Aktepe, *İslam Hukuku Çerçevesinde Finansman ve Bankacılık*, 59; Çolak, *İslam Borçlar Hukuku*, 154.

⁷⁸ İbn Abidin, *Reddü’l-Muhtar Ale’d-Dürri’l-Muhtâr Şerh-i Tenvîri’l-Ebsâr*, 4/244; Karaman, *Mukayyeseli İslam Hukuku*, 2/244.

bir başkasıdır. Bu akidin temeli, bir malı bedelini iade edince geri alma şartıyla satmak üzerine kuruludur.⁷⁹

Vadeli satışın bir başka yöntemi de “*murâbaha*”dır. Murâbaha sisteminde mal müşterinin isteği ile peşin bedelle satıcıdan alınmakta ve son alıcıya taksitli olarak satılmaktadır.⁸⁰ Bu durumda bir mala ihtiyacı olan kimseye faizsiz olarak finansman sağlanmış olmaktadır. Bu sistem günümüzde faizsiz bankacılığın temel çalışma prensibi olarak kullanılmaktadır.⁸¹

Buraya kadar incelenen selem, istisna’, murâbaha, vb. sözleşme türlerinin geçmişten günümüze finansman sağlama fonksiyonlarının olduğu bilinmektedir. Klasik dönemde kullanılmakta olan karz (ödünç) akdinin bir finansman aracı olarak günümüzde özellikle faizli mekanizmalarda uygulandığı bilinmektedir. Diğer finansman türleri (özellikle murâbaha) ise güncellenmiş şekliyle genellikle faizsiz finans kuruluşları tarafından tatbik edilmektedir.⁸²

2. Faizsiz Ev Sistemleri

Günümüzde mevcut finansal sistemlerin işlevi, firmalar ve müşterilerin birikimlerini toplayıp ekonominin hizmetine sunmaktır. Faizli sistemler bunu karz (tüketim ödünçü), faizsiz sistemler ise ortaklık sermayesi şeklinde temin etmektedirler. Faizli sistemlerde toplanan sermaye kredi ile faizsiz sistemlerde ise alım satım da murâbaha, kiralamada leasing ve ortaklık türlerinde mudârebe veya müşâreke ile yatırım argümanına dönüştürülür.⁸³ Yukarıda da beyan edildiği gibi faizli kredinin caiz olmayacağı hususunda İslâm hukukçularının büyük çoğunluğu hem fikir olup faizsiz sistemlerin kullandıkları yöntemlerin özü ve şekli noktasında caiz olup olmayacağı hususunda da kurumsallaştığı günden bu yana tartışmalar devam etmektedir. Bu başlık altında konut üretim ve tedarigi üzerine ürünleri olan faizsiz finans sistemlerinin (özellikle katılım bankalarının) kullandıkları akitler ve işleyiş mekanizması kısaca değerlendirilecektir.

⁷⁹ İbn Abidin, *Reddül-Muhtar Ale'd-Dürri'l-Muhtâr Şerh-i Tenvîri'l-Ebsâr*, 2/21; Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, 3/79; Çolak, *İslam Borçlar Hukuku*, 186.

⁸⁰ Durmuş, “İslam Hukuku Açısından Günümüz Kredi ve Finansman Yöntemleri”, 59.

⁸¹ Senhûrî, *Mesâdiru'l-Hak fî'l-Fıkhî'l-İslâmî*, 307; Saffet Köse, *İslam Hukukunda Kanuna Karşı Hile* (İstanbul, ts.), 378; İbrahim Kâfi Dönmez, “Murâbaha” (TDV Yayınları, 2006), 31/150.

⁸² Durmuş, “İslam Hukuku Açısından Günümüz Kredi ve Finansman Yöntemleri”, 58.

⁸³ Bayındır, *İslam Hukuku Penceresinden Faizsiz Bankacılık*, 76; Alpaslan Alkış, “İslam Hukukunda Katılım Bankacılığı Fon Toplama Ve Kullandırma Yöntemleri”, *Al Farabi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi* 2/3 (2018), 121.

2.1. Murâbaha Akdi ve Katılım Ortaklığı

Fıkıh literatüründe murâbaha akdi bir malın maliyetinin alıcıya söylenmesi ve bu malın üzerine belli bir kâr eklenerek satılması şeklinde meydana gelen akittir.⁸⁴ Günümüzde katılım bankalarının asli para kazanma yöntemleri murâbaha esasına dayanır.⁸⁵ Bu ise müşterinin talebi üzerine faizsiz banka tarafından peşin alınan malın üzerine kâr ilavesi yapılarak vadeli satışı ile gerçekleşmektedir.⁸⁶ Bu akitte müşteri satın aldığı malın maliyetini ve kârını bilmektedir.⁸⁷ Satıma konu olan malın banka adına satıcıdan alınması esnasında banka müşterisi olan gerçek alıcı bankayı vekaleten temsil etmektedir.⁸⁸ Daha sonra mal ile ilgili belgelerin müşteri adına hazırlanması İslâm hukukunun önem vermediği bir ayrıntı olarak görülmektedir. Zira İslâm hukukunda bu konuda bir şart bulunmamaktadır.⁸⁹

Günümüzde katılım bankacılığının temel finansman argümanı olan murâbaha⁹⁰ yönteminin klasik murâbahadan farklı olduğu, İslâmî bankanın mal üzerindeki sahipliğinin minimum seviyede olduğu, faizli bankanın kullandığı kredi ile faizsiz finans kurumlarının ortaklarına dağıttığı kâr oranlarının yakınlığından dolayı faize dayalı bankacılık siteminin faizsiz bankalara benzediği konusunda yoğun eleştiriler mevcuttur.⁹¹ Ancak İslâmî bankacılığı savunanlara göre bunlardan hareketle bu kurumların para ticareti yapan kuruluşlar şeklinde lanse edilmesi uygun değildir. Faizsiz finans kurumları müşterilerine para satmak yerine onların ihtiyaç duydukları gayrimenkul, hammadde ve teçhizatları üçüncü şahıslardan peşin alarak belli

⁸⁴ Yusuf Karadâvî, *Bey' u'l-Murâbaha li'l-Âmir bi's-Şirâ' Kemâ Tücrhi'l-Meşârifi'l-İslâmiyye* (Kahire, 1987), 10.

⁸⁵ Refik Yûnus el-Misrî, "Bey' u'l-murâbaha li'l-âmir bi's-Şirâ'", *Mecelletü Mecma' il-fıkhî'l-İslâmî*, 5/2, (Cidde, 1988), 1127-1179; Suûd Muhammed er-Rubey'a, *Şıyağü't-temvîl bi'l-murâbaha*, (Kuveyt, 2000), 17-24; Yusuf Karadâvî, *İslam Bankalarında Uygulandığı Gibi - Murabaha Alım Satımı* (İstanbul: Nida Yayınları, 2020), 40; Alkış, "İslam Hukukunda Katılım Bankacılığı Fon Toplama Ve Kullanırma Yöntemleri", 127.

⁸⁶ "Katılım Bankacılığı", "Murabaha Nedir" (Erişim 30 Mart 2021).

⁸⁷ İbrahim Kâfi Dönmez, "Murâbaha", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2006), 31/148.

⁸⁸ Durmuş, "İslam Hukuku Açısından Günümüz Kredi ve Finansman Yöntemleri", 59.

⁸⁹ M. Salih Kumaş- Elman Abdullayev, "Bir Finansman Modeli Olarak Mudârab'e'nin Faizsiz Bankacılıkta Etkin Şekilde Kullanılması Sürecinde Sivil Toplum Örgütlerinin Aktif Rol Üstlenmesi", *Uluslararası İslam Ekonomisi ve Finansı Araştırmaları Dergisi* 2/1 (Mart 2016), 70.

⁹⁰ Bayındır, *İslam Hukuku Penceresinden Faizsiz Bankacılık*, 77.

⁹¹ Karadâvî, *Bey' u'l-Murâbaha li'l-Âmir bi's-Şirâ' Kemâ Tücrhi'l-Meşârifi'l-İslâmiyye*, 27-32; Abdullah b. Muhammed Tayyâr, *el-Biñükü'l-İslamiyye beyne'n-Nazariyye ve't-Tatbîk* (Riyad, 1994), 320-321; Bayındır, *İslam Hukuku Penceresinden Faizsiz Bankacılık*, 80; Zakaria Khalil, *Günümüz İslam Bankacılığında Murâbahaya Dayalı Yeni Uygulamaların Fıkhî Açıldan Değerlendirilmesi* (Ulu-ğ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2020), 24.

bir kâr marjı ile vadeli olarak satan kuruluşlardır. Bu sebeple bu kurumların yaptıkları iş, para ticareti değil, mal ticaretidir.⁹²

İslâmî bankacılık sistemlerini savunanlara göre bu kurumların para toplama yöntemleri ile fon kullandırma yöntemleri faizli bankalardan farklıdır.⁹³ Faizli bankalar para ticaretinin yanında çeşitli hizmetler yaparken, faizsiz finans sistemleri hizmet vermenin yanında farklı ürünlerin ticaretini yapmaktadır. Konvansiyonel bankalarla faizsiz finans sistemlerinin arasındaki temel ayrım paraya yüklenen fonksiyondur.⁹⁴ Bu kurumlarda yapılan iş müşterinin ihtiyaç duyduğu bir malı özel finans kurumunun üçüncü şahıslardan peşin, dolayısıyla daha ucuza satın alıp, üzerine makul bir kâr ilavesiyle belli bir ödeme planı dahilinde vadeli ve taksitli satmasından ibarettir. Vadeli satış İslâm hukukuna göre caiz olduğundan vade farkının hesaplanmasında enflasyonun dikkate alınması bunun faiz olarak algılanmasını gerektirmez.⁹⁵

Diğer taraftan bankalara faiz almak için para yatıranlar, aylık veya yıllık kaç lira faiz alacakları kendilerine daha işin başında belirtilmektedir; banka kâr da etse zarar da etse onun anaparası ve alacağı faiz garantidir. Oysa faizsiz finans sistemlerinde gelirlerin önceden ilan edilmesi söz konusu değildir. Çünkü faizsiz finans sistemleri, hiçbir tasarruf sahibine anapara ve kâr taahhüdü vermemekte; aksine kâr ve zarara katılma üzerine dayalı ortaklık hesabı açılmaktadır. Faizsiz finans sistemleri (sözde) mudârebe yani emek-sermaye ortaklığı ile topladığı bu fonu murâbaha veya finansal kiralama/leasing gibi yöntemlerle parayı çalıştırıp; sonuçta kâr ederse her ortağın fondaki hissesi oranında kâr dağıtmakta, şayet zarar ederse kâr dağıtmadığı gibi anaparadan her ortağın hissesi oranında zarara ortak olmaları sağlanmaktadır.⁹⁶

Modern İslâmî finans yöntemlerini dolayısıyla katılım bankalarının çalışma prensiplerini eleştirenlere göreyse bu sistemlerin temel amacı mudârebe iken zamanla bunda aktif rolü terk edip modern murâbaha ya dönmüşlerdir. Klasik murâbaha caiz olup modern murâbaha buna malın alış fiyatı veya maliyetini müşteriye bildirme bakımından benzerlik taşısa da birçok noktada farklılık arz ettikleri söylenebilir.⁹⁷ Öyle ki çağdaş murâbaha da ilk satıcı ve son alıcının dışında finansman sağlamak adıyla devreye giren bir finansal

⁹² Bayındır, *İslam Hukuku Penceresinden Faizsiz Bankacılık*, 81-93; Aktepe, *İslam Hukuku Çerçevesinde Finansman ve Bankacılık*, 72-75.

⁹³ Bayındır, *İslam Hukuku Penceresinden Faizsiz Bankacılık*, 52.

⁹⁴ Özsoy, *Faiz ve Problemleri*, 359.

⁹⁵ Aktepe, *İslam Hukuku Çerçevesinde Finansman ve Bankacılık*, 92-98; Özsoy, "Faiz", 12/122.

⁹⁶ Bayındır, *İslam Hukuku Penceresinden Faizsiz Bankacılık*, 87; Durmuş, "İslam Hukuku Açısından Günümüz Kredi ve Finansman Yöntemleri", 61-64; Çolak, *İslam Borçlar Hukuku*, 206.

⁹⁷ Tayyâr, *el-Bünükü'l-İslamiyye be'ne'n-Nazariyye ve't-Tatbik*, 320.

kurum bulunmaktadır. Bu kurum, malı önceden teslim alıp depolamamakta (kabzdan önce satış) aksine malı kendi imkanları ile temin eden müşterisinden gelen talep ve alım vaadi üzerine malı alıp sonrasında müşteriye (yanında olmayan şeyi) satmaktadır. Bu sebeple malın telefi veya değer kaybı gibi riskler asgariye indirilmiş hatta ortadan kalkmış durumdadır.⁹⁸ Özellikle bu durum (risk üstlenmeksizin kazanç elde etme) ticaretin özünde yatan ve faiz yasağının sebeplerinden olan risk paylaşımı dengesini bozmaktadır. Modern murâbaha da banka genellikle satıma konu olan malın özellikleri ve piyasa değeri hakkında doğrudan bilgiye sahip olmayıp müşterinin bilgisi, uzmanlık ve beyanına bağlı olarak malı almakta ve öncesinde mutabık kaldıkları fiyatla müşteriye satmaktadır. Klasik murâbaha da kişi, malı alma, satma ve özelliklerini araştırma konusunda doğrudan aktif durumdadır.⁹⁹ Klasik murâbahada malı peşin alıp peşin fiyata satma hem mümkün hem de anlamlı iken modern murâbahada sadece vadeli satış yapılmaktadır. Aksi takdirde kurumun finansman sağlama fonksiyonu devre dışı kalacaktır.¹⁰⁰

İslâmî bankacılık ve finansman sistemlerinin en fazla eleştiri aldığı nokta, kullandırmış oldukları fonların büyük kısmının borç finanslaması olan murâbaha ya dayanmalarındır. Zira kullanılan bu yöntemde bankanın kullandırdığı fon için sabit getiri istemesi ve murâbaha da talep edilecek kar payının önceden belirlenerek müşteriden talep edilmesi İslâm hukukunca ihtilafli konular arasındadır.¹⁰¹ Yukarıda da beyan edildiği üzere İslâm dinine göre yasak bir finansman yöntemi olan faizin temeli İslâm hukukuna göre akde sürülen fasit bir şart olmasına dayanır.¹⁰² Ancak akitlerde ileri sürülen fasit şart sadece faizden ibaret olmayıp akdin sıhhatine zarar verecek, aldanmalara sebebiyet verecek ve taraflardan birine veya üçüncü kişilere karşılıksız menfaat sağlayacak şartlarda fesat ifade eder.¹⁰³ Ayrıca bir akitte birden çok akit yapılması, birden çok fasit şartın bir akitte bulunması ve akdin faiz şüphesi arz etmesi¹⁰⁴ gibi durumlar incelendiğinde faiz şartı kadar fesada sebebiyet teşkil edecek nitelikte oldukları iddia edilebilir.¹⁰⁵ Öyleyse İslâm

⁹⁸ Yusuf Ahmed Mahmud Sebâtîn, *el-Büyük'l-Kadîme ve'l-Muasıra ve'l-Borsât el-Mahalliyye ve'd-Düveliyye* (Amman, 2002), 97-101; Bayındır, *İslam Hukuku Penceresinden Faizsiz Bankacılık*, 84, 90-92; Durmuş, "İslam Hukuku Açısından Günümüz Kredi ve Finansman Yöntemleri", 60.

⁹⁹ Durmuş, "İslam Hukuku Açısından Günümüz Kredi ve Finansman Yöntemleri", 61.

¹⁰⁰ Durmuş, "İslam Hukuku Açısından Günümüz Kredi ve Finansman Yöntemleri", 61.

¹⁰¹ R K. Aggarwal - T. Yousef, "Islamic Banks and Investment Financing", *Journal of Money, Credit and Banking* 32/1 (2000), 96.

¹⁰² İbn Abidin, *Reddü'l-Muhtar Ale'd-Dürri'l-Muhtâr Şerh-i Tenvîri'l-Ebsâr*, 7/399; Özsoy, "Faiz".

¹⁰³ Tirmizi, *Ahkâm* 17; Ebu Davud, *Akdiye* 12; Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi' fi Tertîbi's-Şerâi'*, 1986, 5/299; Bayındır, *İslam Hukuku Penceresinden Faizsiz Bankacılık*, 91.

¹⁰⁴ İbn Abidin, *Reddü'l-Muhtar Ale'd-Dürri'l-Muhtâr Şerh-i Tenvîri'l-Ebsâr*, 7/399.

¹⁰⁵ Sebâtîn, *el-Büyük'l-Kadîme ve'l-Muasıra ve'l-Borsât el-Mahalliyye ve'd-Düveliyye*, 97-101.

hukukunca ideal olan finansman temini yolu fasit şartlardan uzak, faize benzeme şüphesi taşımayan ve hepsinden önemlisi gerçek risk paylaşımına dayalı yollardan biri olmalıdır.¹⁰⁶

İslâm'ın kendine mahsus bir ekonomik yapısı ve finansman temin mekanizması vardır. Bunun temelinde sermayedar ile emekçinin risk paylaşımları esasına dayalı ortaklık sistemi bulunmaktadır.¹⁰⁷ Öyleyse günümüz ekonomik rekabet şartlarına uyum sağlama adına klasik murâbaha akdini bir takım şartlarla donatıp şüphe uyandırır¹⁰⁸ bir alternatif mekanizma yerine vadeli satış, selem, istisnâ ve en önemlisi mudârebe yöntemlerini tercih etmek İslâm'ın özüne ve Müslümanların hassasiyet bilincine daha uygun olacaktır. Bundan maada İslâmî ekonominin finansman anlayışını gerçek anlamda yansıtabilen, tartışmalardan uzak finansman yöntemlerinin geliştirilip bunların uygulanabilirliğini sağlamak büyük önem arz etmektedir.¹⁰⁹

2.2. Mudârebe Akdi ve Katılım Bankacılığı

Kelime olarak “yol tepmek” anlamına gelen ve “darb fi'l-arz” deyimindeki “darb” sözcüğünden üretilen “mudârebe” kavram olarak akdin taraflarından birinin sermaye diğeri için emeği üstlenmesi ile oluşan ve kâr paylaşımı esasına dayalı ortaklığı ifade eder.¹¹⁰ Irak fukahasının mudârebe için belirlediği bu isimlendirme de bir ayette¹¹¹ geçen ifadenin kullanımı belirleyici olmuştur. Bu ayette ifade edilen kâr maksadıyla gezip dolaşma, akdin tarafı olan emektar yani işletmecinin genel faaliyetini oluşturmaktadır. Hicaz'lı fakihler ise sermayedarın parasının bir kısmını kesip işletmecinin kullanımına sunması üzerine kurulu gördükleri bu ortaklığa “karz” (kesmek) kökünden türeyen “kırâz” ve “mukâraza” adını vermişlerdir.¹¹²

¹⁰⁶ Şunu belirtelim ki, nitel yöntemli bazı bilimsel çalışmalarda faizsiz finans kurumlarının İslam hukukuna uygunluğu bağlamında toplumun çoğunluğunun olumsuz yönde kanaat besledikleri göze çarpmaktadır. Bu teamülün oluşmasında faizsiz finans sistemlerinin girdi ve çıktıları bağlamında faizin zararları ile karşılaştırıldığında hemen aynı sonuçların gözlemlenmesinin etkisi büyüktür. Bk. İbrahim Gönen- Gürbüz Gökçen, “Katılım Bankalarının Finans Sektörü İçindeki Yeri ve Katılım Bankalarına Yönelik Müşteri Algısı”, *Finans Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi* 2/1 (01 Nisan 2017), 61-77.

¹⁰⁷ Karadâği, *İslam İktisadına Giriş*, 61.

¹⁰⁸ Zira murabaha temelli modern akitler ismi bakımından klasik ve fıkhi açıdan caiz görülse de gerçekleştirdiği fonksiyonlar bakımından faizli kredi yöntemlerine yakın finansman yöntemleri doğurmuştur. Bk. Durmuş, “İslam Hukuku Açısından Günümüz Kredi ve Finansman Yöntemleri”, 109.

¹⁰⁹ Karadâği, *İslam İktisadına Giriş*, 53; Durmuş, “İslam Hukuku Açısından Günümüz Kredi ve Finansman Yöntemleri”, 109.

¹¹⁰ Serahsi, *Kitabü'l-Mebsût*, 1993, 22/18.

¹¹¹ el-Müzzemmil 73/20.

¹¹² Cengiz Kallek, “Mudârebe”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2005), 30/359.

Mudârebe geçmişte gördüğü işlevin yanında günümüzde faizsiz finans kurumlarının kullandığı ya da kullanabileceği bir araç olması açısından önem ifade etmektedir.¹¹³ Kâr ve zarar ortaklığı şeklinde çalışan bir finans kurumuna mudârebe yöntemi ile minimum yirmi sekiz gün ile maksimum bir yıl olarak vadeli katılım hesaplarına yatırılan para murâbaha, alt mudârebe, müşâreke ve finansal kiralama gibi yöntemlerle işletilebilir.¹¹⁴ Günümüzde faizsiz finans kurumlarının kurumsal temelini oluşturan mudârebe finans, ticaret, sanayi ve tarım sektörlerinde faaliyet göstermek amacıyla kullanılabilmesine karşın uygulamada neredeyse yok denecek bir yerdedir.¹¹⁵ Hatta bazı özel finans kurumlarında mudârebe sistemi ile toplanan fonlar farklı yöntemlerle işletilmektedir.¹¹⁶

Halbuki aktif mudârebe Hz. Ömer döneminde dahi mükemmel bir şekilde işletilmiştir. Bu dönemde devlet hazinesi vatandaşlara mudârebe yöntemli faizsiz kredi ile sermaye vererek, bunun karşılığında yapılacak ticaretin kâr ve zararına ortak olma şeklinde bir uygulamaya gitmiştir. İslâm'da devlet hazinesinden vatandaşlara verilen ilk kredinin Hz. Ömer döneminde verildiği tespit edilmiştir. Hz. Ömer'in çocukları Abdullah ve Ubeydullah ordu ile birlikte Irak'a gittiklerinde, Ebu Musa el-Eş'ari, onlara, ticaret yaptıktan sonra geri ödemeleri kaydıyla, devlet hazinesinden bir miktar para vermiştir.¹¹⁷ Onlarda bu para ile ticarete elverişli mallar almış ve bunları satarak kâr elde etmişlerdir. Ardından ana parayı devlet hazinesine iade etmişlerdir. Hz. Ömer oğullarına kazandıklarının nereden geldiğini sorduğunda onlar durumu anlatmış ancak buna tepki veren Hz. Ömer onların kârlarını da ellerinden alarak hazineye vermiştir. Bunun ardından halifeye çevresindekiler devlet hazinesinden alınan ana paranın borç olarak alınmış olduğunu ve bunda bir sakınca olmayacağını söylediklerinde Hz. Ömer elde edilen kârın yarısını devlet hazinesinde bırakarak kalan yarısını Abdullah ve Ubeydullah'a teslim etmiştir. Görüldüğü gibi bu uygulamada emek sermaye ortaklığına dayanan bir ticaret faaliyeti meydana gelmiştir. Mudârebe yöntemi ile oluşan bu faaliyet faizsiz olmakla kapitalist sistemden ve kâra emekçinin ortak olmasıyla sosyalist sistemden de ayrılmıştır.¹¹⁸

¹¹³ Bayındır, *İslam Hukuku Penceresinden Faizsiz Bankacılık*, 104-105; Çolak, *İslam Borçlar Hukuku*, 338.

¹¹⁴ Alkış, "İslam Hukukunda Katılım Bankacılığı Fon Toplama Ve Kullandırma Yöntemleri", 126.

¹¹⁵ Muhammed Abdullah A'râbî, "el-Muâmelâtü'l-Masrifîyye ve Ra'yü'l-İslâmî fiha" (1965), 110-115.

¹¹⁶ Kallek, "Mudârebe", 30/360; Bayındır, *İslam Hukuku Penceresinden Faizsiz Bankacılık*, 106.

¹¹⁷ Hakkı Dursun Yıldız vd., *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi* (İstanbul: Çağ Yayınları, 1986), 2/184.

¹¹⁸ Yıldız vd., *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, 2/184.

İslâm bankacılığı ile ilgili günümüzdeki kurumsal niteliğe zemin hazırlayan çalışmalar 1960'lı yıllarda hareket kazanmış ve modern anlamda 1963 yılında Ahmed en-Neccâr tarafından Mısır'da bir kasaba da uygulanmıştır.¹¹⁹ Bu tarihten itibaren günümüze dek İslâmî bankaların topladıkları fonları murâbaha, icare, güvene dayalı mudârebe ve müşâreke yöntemleriyle kullandıkları görülmektedir.¹²⁰ Ancak en-Neccâr'ın da belirttiği gibi mudârebe veya müşâreke yerine toplanan fonların murâbaha ile plase edilmesi İslâmî bankacılığın zamanla konvansiyonel faizli bankacılığa yaklaşmasına vesile olmuştur. Ne yazık ki günümüzde İslâmî bankacılık sistemi hem geleneksel hem de faizli bankaların elinin ulaşamadığı ticaret erbabı yönünden çok daha değerli olan mudârebe yöntemini çok az tercih etmektedirler.¹²¹

“İslâm dünyasında İslâmî finansal kuruluşlar ekonomik sistemlerin çarkları haline gelmiştir. Birleşik Arap Emirlikleri, Kuveyt, Malezya ve Türkiye başta olmak üzere birçok Müslüman ülkede İslâmî finansal araç çeşitliliği ve bu finansal araçlara yapılan yatırım tutarı artmış, küresel İslâmî finans hacmi 3 trilyon seviyesine ulaşmıştır. İslâmî finansal kuruluşlar noktasında en önemli kurum olan katılım bankacılığı Türkiye’de kurulduğu 1984 yılından itibaren büyük gelişim göstermiştir. 2021 yılı itibariyle sektörden aktif büyüklüğü noktasında %7,2 pay, toplanan fonlardan ise % 9,3 pay almış durumdadır.”¹²²

İslâm tarihinde yaygın ortaklık türleri arasında gösterilebilecek olan mudârebenin uzun vadeli ve deniz aşırı ticaretlerde çokça başvurulan bir finans yöntemi olduğu bilinmektedir. Özünde güvene dayanan bu akid, toplumların daha çok birlikte hareket etme özelliği gösterdiği orta çağda yaygınken, sanayileşmenin ve ticaretin arttığı kentselleşmiş toplumlara geçiş ile beraber önceki aktivitesini kaybetmiştir.¹²³ Hatta bazı bilimsel çalışmalar mudârebe sisteminin günümüzde geçerliliğini kaybettiğini ve günümüz ekonomik sisteminde rasyonel bir finansman modeli olamayacağını iddia etmektedir.¹²⁴

¹¹⁹ Mudârebe akdinin bankacılık sistemine uyarlanması fikrini ilk gündeme getiren Muhammed Abdullah el-A'râbî'dir. Bk. El-A'râbî, Muhammed Abdullah, “el-Muâmelâtü'l-Masrifîyye ve Ra'yü'l-İslâmî fiha” II. İslam Araştırmaları Kongresi, Kahire, 1965, 79.

¹²⁰ Servet Bayındır, *İslâm Hukuku Penceresinden, Faizsiz Bankacılık*, 40.

¹²¹ Kumaş- Abdullayev, “Bir Finansman Modeli Olarak Mudârebe'nin Faizsiz Bankacılıkta Etkin Şekilde Kullanılması Sürecinde Sivil Toplum Örgütlerinin Aktif Rol Üstlenmesi”, 70.

¹²² Recep Çakar, “AAOIFI Altın Standardı ve Türkiye Finansal Piyasalarına Etkisi”, *Hitit İlahiyat Dergisi* 20/3 (2021), 293-294.

¹²³ Bünyamin Er vd., “Girişimciler İçin Alternatif Finansman Kaynakları: Mevcut Durum ve Öneriler”, *Uluslararası Ekonomi ve Yenilik Dergisi* 1/1 (2015), 42-45.

¹²⁴ Ali Rıza Gül, “Faizsiz Bankacılığın Dini Temeli Açısından Mudarabe ile Selef Yöntemlerinin Mukayesesi”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 46/1 (2005), 43-83.

Ancak İslâm hukukunun akid mekanizmasına ait temel gerçeklerinden hareketle ideal finansman yönteminin akit şartların bertaraf edilmesi ile elde edilebileceği yönündeki düşüncemiz ve Müslüman toplumun zihninde oluşan, konut veya iş yeri inşaatının ilk aşamasında faizli kredi kullanan bir işletmenin ürettiği evleri faizsiz satmasının ve hemen her kalemine faiz girerek üretilen bir meskenin sonunda faizsiz elde edilmesinin veya belli bir paranın biriktirilerek katılımcılar arasında paylaşımı esaslı ile çalışan sistemlerde toplanan bu paralarla alınan evlerin faiz ile üretilmiş olması gibi soru işaretleri¹²⁵ bizi toplumsal hassasiyetlere olan inancımızdan hareketle faizli ve faizsiz ev sistemlerine gerçek alternatif oluşturacak yeni bir teşebbüse sevk etmiştir. Bu vesile ile faiz ve yapı ilişkisi merkezinde İslâm iktisadının temel prensiplerinden yararlanarak elde ettiğimiz veriler dahilinde dini hassasiyeti olan iş adamları ile yaptığımız istişarelerle ve saha tecrübesine dayalı katılımcı gözlemcilik faaliyetimiz sonucu faizsiz ev sisteminin ideal alternatifinin modern murâbaha yöntemi yerine modern mudârebe yöntemi ile hareket eden “faizsiz yapı sistemi” olduğu fikrine sevk etmiştir.

3. Faizsiz Yapı Sistemi

Bu başlık altında günümüzde faizsiz ev sahibi olma yöntemlerine alternatif olarak öngörülen faizsiz yapının tüm çalışma sistemlerini ortaya koyma imkânımız olamayacaktır. Bundan dolayı çalışmamızda faizsiz yapının tanımlandırılması, kısaca işleyiş mekanizması, temel gerekçeleri ve kazanımları üzerine bazı mülahazalarda bulunacağız.

3.1. Faizsiz Yapı Sisteminin Temel Gerçekleri

Malum olduğu üzere hammaddenin ana kaynağı yeryüzü, onun yegâne sahibi ise Allah Teâlâ'dır.¹²⁶ Ancak insanoğlu Allah'ın bahşettiği taş, toprak ve demirden oluşan yapıları¹²⁷ Allah'ın yasakladığı yöntemlerle üretip yine böyle yöntemlerle sahip olmaya çalışmaktadır.¹²⁸ Allah Teâlâ alışverişi helal faizi haram kılmıştır.¹²⁹ Faiz her yönüyle insanlığa zararı olan bir müessesedir.¹³⁰ Öyleyse genelde insanlığın, özelde Müslümanların faizden ve faizli yöntemlerden uzak durması elzemdir.

Naslar tarafından kat'i olarak haram olduğu ortada olan faiz, diğer inanç, din ve izmlerin etkisiyle dünya hayatı ve ekonomisine hakimiyet

¹²⁵ Ögünç, “Katılım Bankaları Üzerine Bir Değerlendirme: Literatür ve Finansal Durum İncelemesi”, 117.

¹²⁶ Nisa 4/126.

¹²⁷ Mülk 15/67.

¹²⁸ Karadâğî, *İslam İktisadına Giriş*, 74.

¹²⁹ Bakara 2/275.

¹³⁰ Bakara 2/275.

kuran iktisadi bir ürün olarak ön plana çıkmış ve bankalar aracılığıyla kurumsallaşarak hayatın her alanına girmiştir. Kurulum amaçları meta' ve paranın muhafazası olan ve ardından paranın kullanılmasında insani ve İslâmî hassasiyetleri dikkate almaksızın kazanma güdüsü ile yol alan faizli müesseseler insanların veresiye mal alımları ve ihtiyaçlarını karşılama odaklı paranın para ile satışı üzerine teşkilatlanmış kurumlar haline dönmüşlerdir.¹³¹ Her ne kadar birtakım ihtiyaçları giderdikleri aşikar olsa da sosyal adalet ve denge ilkelerini yok etmiş, para ve ekonomik gücün tekelleşmesine sebep olmuşlardır.¹³² Bankalar faiz satarak toplumun sorununu çözmüş olsa da artan sorunlar ve beklentiler karşısında toplum kredilere bağımlı hale gelmiş toplumun sürekli kredi çekmesi ve bankanın da kredi verme iştahı ile artan bu bağımlılık artık yok edilmesi imkansızla yakın toplumsal bir organa dönüşmüştür.¹³³

Kanaatimizce günümüzde faizin beslendiği en belirgin kanallardan birisi, insanların bir an önce sahip olmak istedikleri mallara karşılık, olmayan bedellerini veresiye yolla temin ederken düştükleri kaostur. Bu mallar arasında en büyük hacmi oluşturan kısım ise gayrimenkuller ve özellikle konut ve işyeri finansmanı alanlarıdır. Gelişen dünyada insanlara “ev sahibi olmayın!” ve “hakkettiğiniz evde oturmayın!” veya “bu evleri faizle satın alın!” demek mümkün değil ise İslâm hukukçularının buna çözüm üretmesi, en azından teorik çareler geliştirmesi gerekir. Ancak bu çözümler faize benzeyen, faizin nemalandığı, halkı memnun etmeyen, sosyal düzen ve adaleti temin edemeyen finans merkezli alternatifler değil; emeğe, üretime, eşit riske dayalı ve özellikle üçüncü şahısları emek harici kazanç veya risklerden uzak tutan yapı merkezli alternatifler olmalıdır. Bu sayede insanların caiz olmayan ile alternatif olan arasındaki kafa karışıklığını doğrudan bilindik ve helal olanla gidermek de mümkün olacaktır. Bunun önüne geçebilmek için Allah Teâlâ'nın emrettiği sistemi doğru anlamamız bunu uygularken karşılaşıcağımız sorunları çözmek için şerî hilelerle değil İslâm hukukunun asılları ile hareket etmemiz gerekir. Zira İslâm iktisadının esaslarından¹³⁴ yararlanarak özetlediğimiz ilk kısımdaki bilgilerden hareketle İslâm'ın ilk dönemlerinden günümüze doğru İslâm iktisadında ortaya konulan ev finansmanı sistemleri için ön görülen çözümlerin asıllardan çok fer'i yöntemlerle üretilmiş olduğunu söylemek mümkündür.

¹³¹ Charles Eisenstein, *Kutsal Ekonomi Geçiş Çağında Para, Armağan ve Toplum*, çev. Sinem Gül (İstanbul: Okyanus Yayınları, 2012), 98.

¹³² Özsoy, “Faiz”, 12/118.

¹³³ Abdullah Çolak, “İslamın İktisadi Prensipleri”, *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 1 (2003), 40.

¹³⁴ İslamın iktisadi esaslarına dair ayrıntılı bir kaynak için bk.: Celal Yeniçeri, *İslam İktisadının Esasları* (İstanbul: Şamil Yayınevi, 1980).

Yukarıda ortaya konulduğu üzere faiz, alışverişte akde sürülen fasit ve haram şarttır.¹³⁵ İslâm iktisadında en belirgin yasakların başında faiz gelmekle birlikte İslâm iktisadı sadece faiz haramından ibaret olmayıp akde sürülecek pek çok fasit ve batıl şart akdi kerihlik ile iptal arasında bir yere konumlandırılabilir.¹³⁶ Öyleyse bir akitte faizi bertaraf etmek için İslâm iktisadının pek çok esasını çiğneyip dolaylı yollarla muğlak kabuller gören unsurlarla hareket etmenin o akdi faizsiz kılmakla birlikte kamil anlamda meşru hale getirdiği söylenemez. Günümüzde pek çok faizsiz finans sistemi kendisinde faizin cereyan etmediği ancak birinci bölümde bahsettiğimiz diğer fasit şartlardan müteşekkil sistemlerden oluşmaktadır.¹³⁷ Unutulmalıdır ki İslâm hukuku, akitlerin ifsadına yalnızca faiz şartıyla değil akdin konusunun ve muhtevasının malum olması, bir akitte iki akit yapılmaması, mülkiyetin alıcıya intikali gibi tüm diğer fasit şartları¹³⁸ da dikkate alarak bakar.¹³⁹

Bilindiği gibi topluma mal olmuş ve uygulanagelen her sistemin arkasında bir felsefe yatmaktadır. Tüm sistemlerin arkasında yatan felsefelerin temelinde basit yöntemlerle çalışan mekanizmalar yer alır. Örneğin binlerce işlemi çözen bir bilgisayarın temel parçalarından biri olan hard disk, taş yazı yazma prensibi gibi basit bir mekanizma ile çalışır. Günümüz faizsiz finans sistemlerinin ev kredilerinin özünde satıcının malını alıp üzerine konulan kâr ile alıcıya vadeli olarak satma prensibi yatar.¹⁴⁰ İlk bakışta makul görünen bu sistem kompleks düşünüldüğünde zihinlere ve vicdanlarda bazı karışıklıklar oluşmasına ve işin kerih görülmesine sebebiyet vermektedir. Faizsiz yapı sistemi ise bir mala ihtiyacı olan kimseye faizsiz olarak finansman sağlayan günümüz yöntemlerinin İslâm hukukunun asli ilkelerinden uzak, makul olmayan dolambaçlı yolları yerine asıllarla hareket eden, insanların aklına ve vicdanına sığan ve emek-sermaye dengesine dayalı bir çalışma prensibiyle hareket etmektedir.

Şüphesiz ki İslâm hukuku canlı ve gelişmeye açıktır. Hukukun değişmezliği toplumsal ihtiyaçların karşılanamaması gibi bir sonuç ve

¹³⁵ İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-Kadîr*, ts., 4/274; İbn Kudame, *el-Muğnî*, 5; Çeker, *Fıkıh Dersleri*, 141.

¹³⁶ İmam Muhammed, *el-Asl*, 1/5/94; Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi' fi Tertîbi's-Şerâi'*, 1986, 6/117; ez-Zuhaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletühü*, 4/481. Çalış, *İslam Hukuku El Kitabı*, 598.

¹³⁷ Bayındır, *İslam Hukuku Penceresinden Faizsiz Bankacılık*, 90-92; Alkış, "İslam Hukukunda Katılım Bankacılığı Fon Toplama Ve Kullandırma Yöntemleri", 126.

¹³⁸ Abdullah b. Amr'dan rivayet edilen hadiste Peygamberimiz (sav.) şöyle buyurmuştur: "Satım akdiyle birlikte borç vermek, bir satımda iki şart koşmak, riske katlanmaksızın kâr elde etmek ve yanında olmayan malı satmak helal değildir." Bk. Ebu Davud, *Büyu*, 26; Tirmizi, *Büyu*, 19; Nesâi, *Büyu*, 60.

¹³⁹ Tirmizi, *Ahkam*, 17; Ebu Davud, *Akdiye*, 12; Serahsi, *Kitabü'l-Mesûit*, 1993, 12/14; Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi' fi Tertîbi's-Şerâi'*, 1986, 5/169-173.

¹⁴⁰ Alkış, "İslam Hukukunda Katılım Bankacılığı Fon Toplama Ve Kullandırma Yöntemleri", 121.

sorunu da beraberinde getirir. Oysaki, hukukun değiştirilemez sabitelerinin olmasının yanında, devamlı gelişen ve değişen sosyal hayatla uyum sağlaması ve bu değişime göre kendi yol, yöntem, sistem, ilke ve mantığı çerçevesinde değişmesi ve gelişmesini sağlayacak esnek bir yapıya da sahip olması gerekir.¹⁴¹ Değişmezlik ile esneklik dengesini sağlayamayan hukuk sistemleri, zaten hem felsefi geçerliliğini hem de sosyolojik yürürlüklerini yitirirler.¹⁴²

Günümüzde İslâm hukukunu dikkate alan iktisadi teşebbüslerin İslâm hukukunun değişmezlik ile esneklik dengesi arasında nerede olduğu, hem İslâm dininin temel dinamiklerine ve hem de İslâm hukukunun sabitelerine riayet açısından değer ifade etmektedir. İslâm hukukunun vakıa ile örtüşmesini sağlamak adına “maslahat merkezli” formüller kadar “def’i mefsedet merkezli”¹⁴³ argümanların geliştirilmesi gereklidir.¹⁴⁴ Bunun için ara yollardan, fasit şartlardan hareketlenen çözümlerden çok asıllar üzerine kurulu, vakıaya, insanların beklentilerine cevap veren, doğal düzene uygun, emeğe dayalı, üretken;¹⁴⁵ örf, teamüle, geçmişine bağlı ve hassasiyet sahibi ve farklı çevreler dahil herkesin tasvip edebileceği; ayrıca modern dünyayı özümsemiş ve argümanlarını kullanan;¹⁴⁶ bir o kadar da kıvrak, zekice çözümler üretmemiz gerekir.

Tüm bu veriler dahilinde faizsiz ev sisteminin çözümünün aslında faizsiz yapı sistemine dayandığını ve bunun murâbaha yöntemi ile değil mudârebe temelli, murâbaha destekli, modern ticaret ve yapı mekanizmalarını dikkate alan bir sistem ile mümkün olacağını söylemeliyiz. Günümüzde mikro ölçekli sorunlar yapısal ölçekli sorunlara dönüşmekte olup İslâm iktisatçılarının amacı, mikro ölçekli çözümler yerine yapısal çözümler ortaya koymak olmalıdır. Yapısal çözümler ise sadece finans yöntemiyle değil üretimin merkeze alındığı yöntemlerle sağlanabilir. Zira finans merkezli alternatif sistemler insanları rehavete sevk etmektedir.¹⁴⁷

¹⁴¹ Kaşif Hamdi Okur, “Din ve Değişim”, *Tevilat Selçuk Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi* 1/1 (2020), 252.

¹⁴² Ahmet Yaman- Halit Çalış, *İslam Hukukuna Giriş* (İstanbul: İfav, 2018), 30.

¹⁴³ İslam hukukuna göre zararın yok edilmesi faydanın sağlanmasından önceliklidir. Bk. Mecelle md. 30.

¹⁴⁴ Abdulazeem Abozaid, “Fıkıhın İslami Finanstaki Rolü”, *İslam İktisadını Yeniden Düşünmek*, thk. Taha Eğri vd. (İstanbul: Türkiye İktisadi Girişim ve İş Ahlakı Derneği, 2013), 228.

¹⁴⁵ Cemil Liv, “İslam’ın İlk Dönemlerinde Piyasa İstikrarını Temin İçin Alınan Tedbirler”, *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 18/36 (2019), 392.

¹⁴⁶ Gülizar Artuç- Mehmet Salih Kumaş, “İslâm İktisat Düşüncesinin Oluşumunda Fıkıh İlminin Yeri”, *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* (Haziran 2019), 130.

¹⁴⁷ Faizsiz finans sistemleri ile faizin şüphesi dolaylı olarak faizin yerini alıp hayatımıza girmiş ve Müslümanlar üretime dayalı farklı alternatifler aramayı durdurmuştur.

İşte faizsiz yapı bu temelden hareketle ortaya koyduğumuz, sihirli veya muhal olmayıp basit argümanlardan hareketle birtakım problemleri çözmeyi hedefleyen yeni bir mekanizmadan ibarettir. Zira gerçek faizsiz ev sistemi finans mekanizmasından çok yapı mekanizmasının aktifleşmesi ve kurumsallaşması ile sağlanabilecektir. Ayrıca asli ve doğal olan madde, materyal ve mekanizmalara ihtiyacın sürekli arttığı bir yöne doğru evrilen dünya düzeninde buna bağlı olarak aracı alternatiflerle değil üretken ve yapısal mantıkla geliştirilmiş asli mekanizmalarla hareket etmek elzemdir. Bir evin oluşum sürecinde daha topraktan mülkiyete, statikten mimariye, muhasebeden pazarlamaya kadar her aşamasında birincil ve sahih yöntemlerin kullanılması faizsiz ev sistemini daha yapısal kılacaktır. Bu durumun İslâm'ın diğer dinlerden farklılığı ve üstünlüğü gibi İslâm iktisadını diğer sistemlerden üstün hale getireceğini düşünmekteyiz.

Diğer yandan vurgulamamız gerekir ki, alternatif finans kanallarının tamamı faizsiz ve helal yapıyı modern mudârebe yoluyla kullanmaya hem daha müsait hem de bu sistemin oturtabilmesi için alt yapısı teşekkül etmiş bir güçtür.¹⁴⁸ Faizsiz finans sistemlerinin faizsiz yapıya meyilleri ve devletin kontrolü altında kurumsallaşabilecek bir faizsiz yapı sistemi, üreticiden tüketiciye ve özellikle katılım ortaklığı sistemlerine halihazırdaki kâr oranlarından çok daha fazla kâr elde ettirme potansiyeline sahiptir. İslâm iktisadına dair sorunları çözmemizin finansa dayalı ve reel olmayan alternatiflerle değil gerçek katılım, yapı ve üretkenlikle ortaya konulması gerekir. Bu durumda başta İslâm hukukçuları olmak üzere İslâmî hassasiyeti olan tüm iş adamları ve finans kurumlarına büyük işler düşmektedir.¹⁴⁹

3.2. Faizsiz Yapı Sisteminin Tanımlanması ve İşleyişi

Ev finansmanı sistemlerine alternatif olarak kurguladığımız faizsiz yapı sistemi basitçe ifade etmek gerekirse “konut, işyeri vb. yapıların İslâm dinince yasak veya şüpheli üretim ve finansman yöntemlerinden uzak, gerekli hukuki, teknik ve iktisadi şartnamelere dayalı emek-sermaye ortaklığı ile üretim, alım ve satımını sağlayan kompleks bir modeldir.” Bu sistemin amacı yapıya dair üretim ve yatırım enstrümanlarının risksiz ve haksız kazançtan uzak; sosyal adalet ve risk dengesini gözeterek; akdin üçüncü taraflarının aktif rol aldığı ve gerçek emek-sermaye ortaklığına dayalı olarak teminini sağlamaktır. Bu sistem basit bir tabirle yapı sektöründe müteahhitlik sözleşmesi ile oluşan yap-sat modelinin emek sermaye ortaklığı ile sat-yap şeklinde yeniden organizesine dayalı ve kar ortaklığının da bu sistem üzerinden hareket edeceği bir modeldir. Bu sistem hem müteahhit firmalar

¹⁴⁸ Alkış, “İslam Hukukunda Katılım Bankacılığı Fon Toplama Ve Kullandırma Yöntemleri”, 126.

¹⁴⁹ Bayındır, *İslam Hukuku Penceresinden Faizsiz Bankacılık*, 243.

hem gayrimenkul firmaları hem de bankalar tarafından kullanılabilceği gibi yeni bir iktisadi teşebbüse de zemin oluşturma potansiyeline sahiptir.

Tasavvur ettiğimiz faizsiz yapı sistemi, müteahhit firmanın anlaşmış olduğu arsa (% 30 arsa bedeli gibi) üzerine faizli kredi kullanmaksızın inşa edeceği (20 daire gibi) konut veya iş yerlerini, inşaatın başlangıç aşamasında (toprakdan) müşteri ile anlaşmaları belli bir bedel karşılığında, ortalama bir sürede (12-24 ay gibi) fen ve sanat kurallarına uygun şekilde teslim etmeyi taahhüt edeceği bir sözleşme ile (alacağı peşinata karşılık irtifak tapusunu ipotek tesisli şekilde müşteriye devretmesi karşılığında) satmayı; alıcının ise başlangıçta vereceği peşinat, vaktinde ödemeyi vadettiği kısa veya uzun vadeli aylık ödemelerle (30-60 ay gibi) ve faizli kredi kullanmaksızın almayı vadettikleri mekanizmadır.

Malum olduğu üzere günümüzde fertlerin konut sahibi olmaları kendi imkanları ile konut inşa etmelerinden ziyade müteahhit firmaların müstakil, çok katlı ve site şeklinde inşa edecekleri ya da etmiş oldukları binalardan satın almaları yoluyla gerçekleşmektedir. Bu binaların inşaları esnasında ya da tamamlanmaları durumunda hem firmalar hem de müşteriler faizli ya da faizsiz banka kredileri kullanmaktadır. Faizsiz yapı sistemi bu kredilendirmeyi bir yönüyle azaltmayı diğer yönüyle bankalarında dahil olabileceği ancak riskin emek sermaye ortaklığı ile eşit paylaşılmasını amaçlamaktadır. Zira yukarıdaki açıklamalarda da beyan edildiği üzere fertlerin akitlerine üçüncü şahısların emeksiz ya da risksiz katılmaları İslâm hukukunca faiz veya faize şüphesi taşıyan nitelikler olarak kabul edilmiştir.

Öngörülen faizsiz yapı sisteminin işleyiş mekanizması maddeler halinde şöyle özetlenebilir:

1. Faizsiz yapı sistemi ile çalışan müteahhit firma konut inşaatında ilk iş olarak yapı kalemlerini ve bunların ilgili bakanlık tarafından illere göre yayımlanan maliyet oranlarına göre inşaatın başlangıç aşamasındaki maliyet cetvelini oluşturur. Bu cetvele göre inşa edeceği binanın ana maliyetini çıkarır.
2. Firma ardından dairelerin ortalama maliyetlerini oluşturup üzerine kâr tespit eder ve bunu ekler. Bu aşamada maliyet, bitirme süresi, satış ve vade süresi politikasına göre hesaplanan bir miktar enflasyon farkını ilave edebilir.
3. Bunun ardından kat ve cephe gibi şerefiye farklarını dikkate alarak daire satış bedellerini belirler. Arsa kendisine ait değilse arsa bedeli olarak teslim etmeyi taahhüt ettiği daireleri maliyete dahil edip satış bedelinden çıkarır.

4. Müteahhit firma belirlemiş olduğu satış rakamları üzerinden dairelerini 24-36-48-60... ay vadelerle satışa sunar. Topraktan satacağı dairelerin peşin fiyatlarında makul indirimler yapabilir. İnaşata başlamadan yapacağı hassas maliyet ve kr hesabına dayalı satış sözleşmesi gereğince vadeli fiyatlara yukarıda belirlenen dışında ilave rakam uygulamaması öngörülmektedir.
5. Firma fen ve sanat kurallarına göre imal etmeyi vadettiği binanın mimari, statik ve mekanik gibi projelerini tamamlayarak inşaat ruhsatını alır. Kanunda belirlenen süre zarfında inşaatın başlangıç aşamasında kat irtifakını kurar. Ardından satış vaadi sözleşmesi ile başlayacağı binada kendisine ait dairelerin topraktan satışına başlar. Hiçbir daireyi ne inşaat aşamasında ne de tamamlandığında faizli krediye konu olacak şekilde satmaz.
6. Müşterilere irtifak tapularını aralarında yaptıkları sözleşme tapu kütüğü şerhine işlenecek şekilde topraktan teslim eder. Müteahhit firma topraktan tapuları teslim ederken satış bedelinin yaklaşık üçte birisini almak durumundadır. Kalan bedel ise belli taksitlere bölünür.
7. Müşterilerin verdiği ana paralar ile firma, inşaatın toprak aşamasında periyodik olarak üretime konu olacak pek çok ürünü satın alır. Aylık müşteri tarafından ödenen taksitler ile de her ay üretime konu olan ürünleri satın alır. Böylece inşaat süreci taksitli ödemelerle ilerler. Bu sayede firma hem maliyetini sabit tutabilir hem de üreticilerden satın aldığı ürünleri peşin ve ucuz temin edebilir. Aynı zamanda anapara ile ilk kalemler taksitlerle diğer kalemler satın alınacağından ve alınan her paranın gayrimenkul, menkul ve resmi bir karşılığı oluşacağından İslm hukuku açısından madumun satışı sorunu bertaraf edilecektir.
8. Faizsiz yapı sistemi ile inşa edilecek konutlarda yukarıdaki şartlar uygulandığında yaklaşık inşaat maliyetinin yüzde otuzun üzerindeki kısmı topraktan yüzde otuza yakın kısmı inşaat esnasında kalan kısmı da daire tesliminden sonra vadelendirilerek temin edilecektir. Bu sayede inşaat maliyet sermayesi başlangıçta ve süreç esnasında temin edilecek üçüncü şahışlar devreye girmeyecektir. Ayrıca piyasa zamlarından etkilenme oranı azalacaktır. Firma krını inşaat başından ödeme takvimi son tarihine kadar taksitler halinde alabileceği gibi vade sonlarına doğru da alabilir. Bu sayede müşteriler daha uygun rakamlara daire sahibi oldukları gibi faizli ya da faizsiz kredilere ekstra ücret ödemek zorunda kalmayacaklardır.

9. Toprakтан satılan dairelerde aylık taksitler ödenmediği takdirde müşteriye 3 veya 4 aylık taksit erteleme süresi verilecek bunun sonunda ödemeye devam edilmediği takdirde daireler bir başka müşteriye genellikle kârlı rakam üzerinden devredilecektir. Bu durumda elde edilecek kâr ilk alıcıya verilebilecektir. Eğer zararına satış olursa bu müşteriye yansıtılacaktır. Müşteri dileği takdirde kendi isteği ile daireyi bir başkasına satabilecek bu esnada firmaya ödediği bedel artı kârını alabilecektir. Yeni müşteri ise ödediği peşinatın ardından kalan taksitlerini aynı şekilde ödemeye devam ederek evin sahibi olabilecektir.
10. Müşteri ihmal veya maksadından dolayı daire taksitini 4 ay üst üste ödemeyip daire satışı ile de meşgul olmadığı takdirde sistemi zarara uğratma ihtimaline binaen daire satılsın ya da satılmayın müşteriye o zamana dek ödediği ücret %10 (oran değişebilir) cezai şart kesintisi uygulanarak 5 eşit taksit halinde geri ödenecektir.

Bankacılık veya finans sektörünün faizsiz yapı içerisindeki konumu ise müteahhit firmaya sermaye sunma aşamasında oluşacaktır. İnşaatın başında müteahhit firmaya mudârebe yani emek sermaye yoluyla ortak olan banka veya banka mudileri konutun tesliminden sonra ortada olan kâr ve zarara ortak olacak şekilde ticari finansman sağlayacaklardır. Bankalar bunu yaparken kâr-zarar dengesini düzenlemek için firmanın inşaatını takip edecek gerektiği yerde müdahale hakkına sahip olacaktır. İnşaat sonunda tamamlanan dairelerin satışlarından elde edilen kârlar banka müdileri arasında pay edilebilecektir.

Faizsiz yapı sistemi kurumsallaşırsa konut ihtiyacının doğduğu her mahalde açılacak şubeler aracılığı ile bir tarafın müdi olarak sermaye yatırdığı, bir tarafın bu sermayeleri geliştirdikleri projeler ile emek-sermaye ortaklığı şeklinde aktif iktisadi teşebbüste kullandığı, gayrimenkul sahiplerinin mülklerini değerlendirebilecekleri bir kurum haline gelebilir. Proje merkezli kredilendirme mekanizması ile hareket eden bu kurum ister aktif mudârebenin merkezinde olsun ister murâbaha yöntemini kullansın eğer inşaat faaliyetine aktif olarak katılır ve finansın yanında emeğin içinde olursa faiz veya faiz şüphesine ait soru işaretlerini de bertaraf edecektir. Bu sistemde personel istihdamında hem inşaat hem iktisat hem de ilahiyat alanlarına ihtiyaç olacağı için yeni istihdam kapısı ve multidisipliner bir çalışma sektörü geliştirecektir.

Faizsiz yapı sistemi üçüncü şahısların emeksiz ya da emeklerinden fazla kâr elde etmelerinin bu sayede gelir dengesizliğinin ve bir tarafın fakirleşmesinin önüne geçecektir. Böylece İslâm dininin temel gayelerinden

olan mefsedete giden yolları kapatmış, gerçek adaleti ve maslahatı temin etmiş olacaktır. Bu sistem başarması zor olmakla birlikte diğer sektörlerde uyarlanmaya müsait ve böylece faiz illetinin küresel anlamda bertaraf edilmesine en münasip sistemdir.

Tüm ayrıntılarını burada orataya koyamayacağımız bu sistem İslâm hukukunda sipariş akitlerinden olan selem ve istisnada olduğu gibi bir nevi malın da paranın da vadeli olarak teslim edileceği karma bir alışveriş akdidir. Hem inşaatın hem de kurulacak akdin başlangıcından sonuna kadar İslâm dini ve hukukunun riayet edilmesini istediği mimari, çevresel, insani, iktisadi, hukuki argümanları kullanan ayrıca modern dünyanın gereksinimlerini dikkate alan bir sistemdir.

Öngördüğümüz bu sistem sayesinde üretim aşamasının başlangıcından sonuna kadar peşin çalışılacağı için finansman sorunu olmayacak bu sayede faiz devre dışı bırakılacak ve iş ortakları alacaklı pozisyonuna düşmeyeceklerdir. Bu sistem üretim esnasında alıcının ya da yatırımcının doğrudan işin içinde olduğu, aracı kurumların paranın işletilmesinden çok işletmenin yürütülmesinden, takibinden, emek ve üretimden kâr elde ettiği bir sistemdir. Bu sistem üretenin kredi ihtiyacını doğrudan tüketiciden temin ettiği ve hammadde ve ihtiyaçlarını temin ederken faizli krediye ihtiyaç duymadığı ve de son tüketicinin sahip olacağı ürüne başlangıçta girdiği risk paylaşımı ile elde edeceği ve bu sayede krediye girmeden daha az meblağ ile mülk sahibi olacağı bir yöntemin adı olmalıdır. Faizsiz yapı temelleri “helal yapı”ya dayanması kaçınılmaz olan ve bu sayede üretimin daha başlangıç aşamasında faize sebebiyet verecek şartları bertaraf eden bir sistemdir.

Faizsiz yapı insanları ev alım satımında faize sevk etme ihtimalleri olan devletin iktisadi ve ticari politikaları, imar kanun ve yönetmelikleri, belediye imar ve inşaat kararları, KDV. politikaları, toprak mülkiyeti ve dağılımı, mimari yapı şekilleri, ticaret erbabının kazanma hırsı, insanların sahiplenme arzuları, insanların moda, örf ve desinler anlayışı gibi temel argümanların olumlu yönlerini dikkate alan ve olumsuz yönlerini bertaraf etmeye çalışarak üretilmiş helal ev finansmanı yöntemidir.¹⁵⁰

Şunu da belirtelim ki tasavvur ettiğimiz bu sistemin bahsettiğimiz kazanımları temin için üzerinde düşünülmesi, hakkında araştırmalar yapılması, geliştirilmesi ve herşeyden önemlisi uygulanarak sonuçları üzerinden değerlendirmeler yapılması elzemdir.

¹⁵⁰ Günümüzde üretkenlik yerine konfora bakılmakta, ikinci olanalar birincinin yerine tercih edilmektedir. Müslümanlara düşen işleri aslına döndürmek, alternatif yerine asıllarla hares ket etmektir. Bu durumda yapısal çözümlerle hareket etmek şer’i hile ve zaruret fıkhı yerine orijinal fıkıh ile amel etmeye vesile olacaktır.

3.3. Faizsiz Yapı Sisteminin Bazı Kazanımları

Burada İslâm iktisadının temel ilkeleri çerçevesinde yapı sektörü, faizli ve faizsiz finans sistemleri ile faizsiz yapının mukayesesi adına faizsiz yapının işleyiş prensiplerini dikkate alarak ortaya koymaya çalıştığımız bazı kazanımlardan bahsedecek ve bunlarla ilgili kısa mülâhazalar yapacağız. Öncelikle belirtmek isteriz ki; günümüze kadar mudârebe yani emek-sermaye ortaklığına dayalı inşaat modelleri teorik olarak zikredilmiş ve bazı teşebbüslerle pratiğe dökülmüştür. Ancak faizsiz yapı şeklinde tasavvur ettiğimiz bu sistem diğerlerinden farklı olarak şu özelliklere sahip olacaktır:

1. Bu sistemde İslâm hukukunun yasakladığı bırakın faizi diğer fa-sit şartlar dahi yer almayacaktır. İslâm'ın ön gördüğü alın teri ve emeğe dayalı bu sistemde inşaat esnasında ve sonunda firmanın ya da müşterilerin faizli kredilere girmesinin önüne geçilecektir.
2. İnşaat firması irtifak tapularını topraktan teslim edip sözleşmeyi tapu kütüğüne tescil ettirecek bu sayede hem firma hem müşteri kendisini garantiye alacaktır.
3. Dairelerin inşaatı esnasında müşterinin dairesini bir başkasına satması ve alan kişinin aynı vade ile ödemeye devam etmesi mümkündür.
4. Tahayyül ettiğimiz bu mekanizma, yalnızca konut sektöründe fi-nansman alternatifi değil, "helal gıda" kimliği gibi, İslâm huku-kunda iktisada dair güncel problemlerin çözümüne "helal yapı" çatısı altında "faizsiz yapı" adıyla yeni bir açılım oluşturacaktır. Bu sayede Müslümanların gıdadan sonra en önemli ihtiyaçlarını oluşturan yaşam alanlarına dair helal ev, helal mimari ve helal yapı alanlarındaki fıkhi problemlerine çözüm getirecektir.
5. Bu sistem kurumsallaşarak büyüyebilecek, müteşebbislere ve bankalara yeni bir model olacaktır. Devletlerin kapital sistemler karşısında alternatifi olabilecek, emek-sermaye dengesizliği ile oluşan uçurumlara karşı insanlığın çığ gibi büyüyen tepkilerine karşı kapital sistemin dahi kullanmayı gerekli göreceği bir alter-natif olacaktır.
6. Faizsiz yapı ilahiyat alanında yeni çalışmalara kapı aralayabile-cek inşaat, iktisat, finans, hukuk ve ilahiyat alanlarını eşgüdümlü çalışmaya sevk edecek ve yeni projelerle gelişerek belki de diğer sektörlerde de emek-sermaye ortaklığına dayalı mekanizmalar oluşmasına katkı sağlayacaktır.
7. Çalışma prensiplerinde faiz ve benzeri şüpheleri bertaraf ede-

ceği için Müslüman toplumun nezdinde çok daha fazla sahiplenilen bir mekanizmaya dönüşecektir ve dindarlık şuurunun gelişmesine katkı sağlayacaktır.¹⁵¹

Faizsiz yapı sistemini katılım bankaları ve diğer bazı faizsiz finans kurumlarının işleyişleri ile karşılaştırdığımızda tespit ettiğimiz birkaç kazanım hakkında şunları söyleyebiliriz:

Şüphesiz ki, konut sistemlerine alternatif bir model olarak ortaya konulacak yeni bir modelin insanları akitlerine bağlı kalmaya teşvik etmesi gerekir.¹⁵² Öyle ki, alıcı ile satıcının bedel ve mal üzerinde anlaştıkları bir ev alım-satım akdinde katılım bankası kullanılırken bu akit bozulmakta ve katılım bankası ile yeni bir akit kurulmaktadır. Bu durumda Müslümanlar ilk akitlerine riayet etmemektedirler. İslâm hukukuna göre kurulu bir akdin böyle bir gerekçe ile bozulması uygun değildir.¹⁵³ Böyle bir formül insanları akitlere bağlı kalmaktan alıkoyabilir. Zira hadiste “Kimse Müslüman kardeşinin satışına engel olup kendi malını satmaya kalkmasın...”¹⁵⁴ buyurulmaktadır.¹⁵⁵ Faizsiz yapı sistemi ise yapıyı inşa edenin veya satıcının akdin bir tarafını alıcının ise diğer tarafını oluşturmalarına binaen akitlerin bağlayıcılığını zedeleyen ve insanları akitlerine bağlı kalmaktan alıkoyan bu tip sorunlara neden olmayacaktır.

İnsanların ev sahibi olmalarına vesile olacak akitlerde İslâm hukukuna ve insan aklına uygun olmayan ca’lî şartlar ileri sürülmemelidir.¹⁵⁶ Hanefi Mezhebinde caizliğine naslarda müsaade edilen akdin muktezasını destekleyen bir şeyi şart koşturmak sahih ca’lî şartlar arasında görülür.¹⁵⁷ Bey’ akdinde rehin almayı, karz akdinde ise kefil göstermeyi şart koşturmak gibi pek çok şartlı alışverişler sahih kabul edilmiştir. Bu tip şartlar da akdin

¹⁵¹ Bu nokta “fâizsiz yapı sistemi” ile yola çıkıp “fâizsiz”lik gayesi gütmeyen ya da bu adla çeşitli istismlara sebebiyet verebilecek oluşumları engellemek için kamu otoritesinin ilgili firmalara bazı kurallar koyması ve koyduğu kuralların azami derecede istismların önüne geçmesi gerektiğini belirtmekte fayda var.

¹⁵² Mâide 1/5

¹⁵³ Akit ve bağlayıcılık arasındaki zorunlu ilişki “akdin olduğu yerde iltizam bulunmaktadır” şeklinde ifade edilir. Bk. Serahsi, *Kitabü'l-Mebsût*, 1993, 12/151; Ebi Bekr Ahmed b. Ali er-Râzi Cessâs, *Ahkâmu'l-Kurân*, thk. Muhammed es-Sadık Kamhâvî (Beyrut: Dâru İhya'î-Turasi'l-Arabî, 1992), 2/371.

¹⁵⁴ Müslim, “Büyü”, 4.

¹⁵⁵ Liv, “İslâm’ın İlk Dönemlerinde Piyasa İstikrarını Temin İçin Alınan Tedbirler”, 369.

¹⁵⁶ Bk. “Satım akdiyle birlikte borç vermek, bir satımda iki şart koşturmak, riske katlanmaksızın kâr elde etmek ve yanında olmayan malı satmak helal değildir.” Bk. Ebu Davud, Büyü, 26; Tirmizi, Büyü, 19; Nesâî, Büyü, 60. Tirmizi, Ahkam, 17; Ebu Davud, Akdiye, 12; Serahsi, *Kitabü'l-Mebsût*, 1993, 12/14; Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâî' fi Tertîbi's-Şerâî'*, 1986, 5/169-173.

¹⁵⁷ Serahsi, *Kitabü'l-Mebsût*, 1993, 12/14.

muktezasının gerçekleşmesini garantiye alır.¹⁵⁸ Ancak borca karşılık borcun miktarı veya emsali olandan iki ya da üç kat ipotek tesisini şart koşmak fahiş ğarara vesile olabilir. Bu durum aynı zamanda taraflara veya mahalle özel faydası dokunan şartlardan sayılabilir ki bu da fasit şartlar arasına girer.¹⁵⁹ Faizsiz yapı sisteminde ipotek tesisine ihtiyaç hasil olmadığı veya ihtiyaç var ise mal ya da bedelin emsali kadar ipotek alınması gerektiği için böyle bir durum yani İslâm hukukuna ve insan aklına uygun olmayan ca'li şartlar söz konusu olmayacaktır.

Faizsiz yapı sistemi diğer tüm ev finansmanı sistemlerinden farklı olarak İslâm iktisadının temel meselelerinden birisi olup cevazı tartışmalı olmakla birlikte zahiren de bâtunen de akdi ifsat edecek veya akde kerahet katacak niteliğe sahip olan “bir akitte iki akdin yapılması” sorununu ortadan kaldıracaktır.¹⁶⁰ Zira bir akitte iki akdin yapılması faiz şüphesine binaen yalnızca zaruri nedenlere dayanmalıdır.¹⁶¹ Böyle bir durum yoksa Müslümanlara düşen akitlerinden fesadı ve keraheten cevazı kaldırmak olmalıdır.¹⁶²

Diğer taraftan aktif mudârebe ile hareket eden faizsiz yapı sistemi saha tecrübesi ile doğru ictihadın oluşumuna katkıda bulunabilir. Faizsiz yapı sisteminde saha tecrübesi karşısında ictihadın değişimine basit bir örnek olarak kapora konusu gösterilebilir. “Bağlanma parası” şeklindeki kaporanın caiz olduğunda ittifak vardır.¹⁶³ Zira burada yapılan ön ödeme, sözleşme gerçekleştiği takdirde akit bedelinden hesap edilmekte, sözleşme gerçekleşmediğinde ise karşı tarafa geri verilmektedir. “Cayma bedeli” şeklindeki kaporanın caiz olup olmadığı konusunda iki görüş vardır. Caiz diyenler Allah, karşılıklı rızaya dayalı ticaret ile elde edileni meşru ilan ederken, malların haksız yollarla yenmesi yasaklanmıştır.¹⁶⁴ Kaporalı satım, insanların mallarını haksız yere yemek anlamına gelir. Zira burada akitten cayan taraftan alınan bedelin bir karşılığı yoktur. Sırf bir tarafa akitten caydı diye ondan para almak, hakka dayalı olmayan tasarruftur.¹⁶⁵ Ayrıca bu şekilde

¹⁵⁸ Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi' fi Tertibi's-Şerâi'*, 1986, 5/171.

¹⁵⁹ Serahsi, *Kitabü'l-Mebsût*, 1993, 12/15; İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-Kadir*, ts., 5/215.

¹⁶⁰ Mahmut Samar, *İslam Borçlar Hukukunda Akitlerde Ca'li Şartlar* (Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2015), 38.

¹⁶¹ Tirmizi, *Ahkam*, 17; Ebu Davud, *Akdiye*, 12; Serahsi, *Kitabü'l-Mebsût*, 1993, 12/14; Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi' fi Tertibi's-Şerâi'*, 1986, 5/169-173.

¹⁶² Soner Duman, *Günüümüz Fıkıh Problemleri* (İstanbul, 283-279 ,(2019).

¹⁶³ Senhûrî, *Mesâdiru'l-Hak fi'l-Fıkh'l-İslâmî*, 2/67; Cengiz Kallek, “Kapura”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2001).

¹⁶⁴ Nisa, 4/29.

¹⁶⁵ ez-Zuhaylî, *el-Fıkh'l-İslâmî ve Edilletühü*, 4/449; Kallek, “Kapura”; Mehmet Onur, “İslam Hukuku Açısından Kapura”, *Antakiyat/Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 4/1 (2021), 111.

yapılan bir akitte, akdin bozulmasını gerektiren iki şart bulunmaktadır: “Cayma bedelinin karşı tarafa bağışlanması şartı” ve “akde razı olunmadığı takdirde malı geri verme hakkı.” Bu durumda bir akit içerisinde iki akit yapılmaktadır ki bu da akdi fasit kılar.¹⁶⁶

Faizsiz yapı sistemi üretim aşamasında İslâm hukukuna aktif yer vereceği için sadece finans danışmanlığı noktasında değil akdin yapı tarafında fakihe saha tecrübesi fırsatı verecektir. Bu durumda ki bir fakih, kapora akdinde sebepsiz yere ve şartlarına uygun olmayan bir ikale ile akdine riayet etmeyen alıcının akitten cayması karşısında bunu tekrarlamamasını sağlamak ve toplumda adet haline gelmesini engellemek için cezai şart bağlamında kaporayı zimmetine geçirebileceği yönünde içtihatla bulunabilir.

Ayrıca belirtmek gerekir ki, faizsiz yapı sistemi toplumda İslâm iktisadının temel esaslarına uyma bilinci oluşturabilir. Öyle ki bu sistem, günlük ekonomik işlemler ve akitlerin içerisinde, faizsiz finans sisteminden çok daha fazla, yer alacağı için insanların ticari ilişkilerinde İslâm iktisadının kurallarına ve akitlerdeki helal ve haram şartların farkına varmalarını sağlayacak ve toplumda dini esaslar ile İslâm iktisadının uygulanmasına ve helal yapı bilincine vesile olacaktır.

Sonuç

İnşa aşamasında faizli banka kredisi kullanan bir firmanın evlerini faizsiz satması, her şeyi ile faize dayanarak üretilen bir ev ya da iş yerinin sonunda faizsiz alınması, bir miktar paranın biriktirildikten sonra katılımcılar arasında paylaşma yoluyla çalışan sistemlerde ise bu paralarla alınan evlerin faizle üretilmiş olması, Müslüman toplumun zihninde bir takım soru işaretleri oluşmasına neden olmaktadır. Öyleyse faizle üretilen bir evin, sonunda araya İslâm hukukunun fasit şartlarına dayalı bazı alternatifleri ortaya konularak üretilen çözümler sonucu “aldım-sattım” sistemi ile alınıp satılmasının faizsiz ev sisteminin adı olup olamayacağı irdelenmelidir. İslâm hukuku prensiplerine göre ve Müslüman toplumun nezdinde bir akitte üçüncü şahısların ve aracı kurumların akdin kârından istifadesi bazı durumlarda meşru karşılanırsa bile her durumda hoş karşılanmayan bir hadisedir. Öyleyse araçların pasif olarak kâr elde ettiği, risk dengesinin sağlayamayan, faize benzeyen ve birden çok fasit şartı bir akitte kullanan kurumsal yapılar ihdas edip bunları teşvik yerine emek-sermaye ortaklığına dayalı, proje merkezli hareket eden ve risk dengesini gözetemeyen kurumlar teşekkül ettirmeliyiz.

Faizin haram oluşu ve faizsiz ev finansmanı sistemlerinin İslâm iktisadı ve Müslüman toplum nazarında barındırdıkları şüphelere ve de bu sistemlerin faizsiz ev tüketimine aracı olmakla birlikte faizsiz ev üretimine güçlü bir

¹⁶⁶ Çolak, *İslam Borçlar Hukuku*, 108.

alternatif olmadıkları için İslâm hukukunun asli ilkeleri ile hareket eden yapı merkezli yeni bir mekanizmanın kurulmasının daha münasip olacağını söyleyebiliriz. Zira finansın kaynağı üretimden geçmekte olup, bu yeni mekanizmanın murâbaha yöntemlerinden ziyade emek-sermaye ortaklığına dayalı modern mudârebe yöntemi ile hareket etmesinin daha sağlıklı neticeler doğuracağını düşünmekteyiz.

Faizsiz yapı diye adlandırabileceğimiz model, temelinde finans sisteminin değil, üretim süreçlerine dayalı yapı ve finans sisteminin birlikte işlediği yeni bir model olarak konut edinme sistemleri arasına girebilir. Ev sahibi olmak isteyenler için var olan ev finansmanı sistemlerine göre bu sistem, faiz sorununun çözümünün para ve finansla ilgili olduğu kadar iş, üretkenlik ve etkinlik ile ilgili olduğu düşüncesinden hareketle, günümüzde mudârebenin yeniden değer kazanmasını, faizsiz sistemlere ise hem uygulama alanı hem de alternatif çözümler üretilmesini sağlayacaktır.

Sonuç olarak ev finansmanı sistemlerine alternatif bir model olarak ortaya konulacak faizsiz bir yapı sisteminin insanları akitlerine bağlı kalmaya teşvik edeceğini, İslâm hukukuna ve insan aklına uygun olmayan ca'li şartları bertaraf edeceğini, saha tecrübesi ile doğru ictihadın oluşumuna katkı sağlayacağını, üretim aşamasında İslâm hukukuna aktif yer vereceği için sadece finans danışmanlığı noktasında değil akdin yapı tarafında fakihe saha tecrübesi fırsatı vereceğini ve toplumda İslâm iktisadının temel esaslarına uyma bilinci oluşturacağını öngörmekteyiz.

Kaynakça

- Abozaid, Abdulazeem. "Fıkhun İslami Finanstaki Rolü". *İslam İktisadını Yeniden Düşünmek*. thk. Taha Eğri vd. 230. İstanbul: Türkiye İktisadi Girişim ve İş Ahlakı Derneği, 2013.
- Adnan, Abdülhadi Hasan. *Ahkâmü'l-Ukûdi's-Sûriyye fi'l-Fıkhî'l-İslami*. Câmiatü'l-İslamiyye-Filistin, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2006.
- Aggarwal, R K. - Yousef, T. "Islamic Banks and Investment Financing". *Journal of Money, Credit and Banking* 32/1 (2000), 93-120.
- Aktan, Hamza. "İstisnâ". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 23/393-396. TDV Yayınları, 2001.
- Aktepe, İshak Emin. *İslam Hukuku Çerçevesinde Finansman ve Bankacılık*. İstanbul, 2012.
- Ali Haydar Efendi, Hoca Emin Efendizade. *Dürerü'l-Hükkam Şerh-i Mecelleti'l-Ahkâm*. İstanbul, 1330.
- Alkış, Alpaslan. "İslam Hukukunda Katılım Bankacılığı Fon Toplama Ve Kullandırma Yöntemleri". *Al Farabi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi* 2/3 (2018).
- Apaydın, H. Yunus. *İslam Hukuk Usulü*. Ankara: Bilay Yayınları, 2017.
- A'râbî, Muhammed Abdullah. "el-Muâmelâtü'l-Masrifiyye ve Ra'yü'l-İslâmi fiha". program adı: *II. İslam Araştırmaları Kongresi*, Kahire, 1965.
- Artuç, Gülizar - Kumaş, Mehmet Salih. "İslâm İktisat Düşüncesinin Oluşumunda Fıkıh İlminin Yeri". *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 10/22 (Haziran 2019).
- Ayengin, Tevhit. "Rükün". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 35. İstanbul: TDV Yayınları, 2008.
- Bayındır, Servet. "Banka Mevduat Hesaplarının İslam Hukuku Açısından Değerlendirilmesi". *Marife* 5/2 (2005), 7-20.
- Bayındır, Servet. *İslam Hukuku Penceresinden Faizsiz Bankacılık*. İstanbul: Rağbet, 2005.
- Bilmen, Ömer Nasuhi. *Hukuk-ı İslamiyye ve Istılahat-ı Fıkhiyye Kâmusu*. İstanbul: Bilmen Yayınevi, 1976.
- Birsin, Mehmet - Ötegeçeli, Hatice. "Tasarrufa Dayalı Faizsiz Finansman Sistemi ve Fıkhî Meşruiyeti Üzerinde Yapılan Değerlendirmeler". *Mesned İlahiyat Araştırmaları Dergisi* 10/1 (2019).
- Boleat, Mark. *National Housing Finance System*. London: Croom Helm, 1985.
- Cessâs, Ebi Bekr Ahmed b. Ali er-Râzi. *Ahkâmu'l-Kurân*. thk. Muhammed es-Sadık Kamhâvî. Beyrut: Dâru İhya'î-Turasi'l-Arabî, 1992.
- Çakar, Recep. "AAOIFI Altın Standardı ve Türkiye Finansal Piyasalarına Etkisi". *Hitit İlahiyat Dergisi* 20/3 (2021), 289-310. <https://doi.org/10.14395/hid.980895>.

- Çalış, Halit. "İslâm Borçlar Hukukunda Akit Serbestisi ve Genel Olarak Sınırlamaları". *Dini Araştırmalar* 7/19 (01 Haziran 2004).
- Çalış, Halit. *İslam Hukuku El Kitabı*. Ankara: Grafiker Yayınları, 2012.
- Çeker, Orhan. *Fıkıh Dersleri*. Konya, 1991.
- Çolak, Abdullah. *İslam Borçlar Hukuku*. İstanbul: Ensar Yayınları, 2020.
- Çolak, Abdullah. "İslamın İktisadi Prensipleri". *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 1 (2003).
- Döndüren, Hamdi. *Delilleriyle Ticaret ve İktisat İlmihali*. İstanbul: Erkam Yayınları, 1993.
- Dönmez, İbrahim Kâfi. "Murâbaha". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 31/148-151. TDV Yayınları, 2006.
- Duman, Soner. *Günümüz Fıkıh Problemleri*. İstanbul, 2019.
- Durmuş, Abdullah. "İslam Hukuku Açısından Günümüz Kredi ve Finansman Yöntemleri". Tebliğ program adı: *İslam Hukuku Açısından Tarihten Günümüze Kredi ve Finans Yöntemleri*, İstanbul, 08 Mayıs 2010.
- Ebu Zehra, Muhammed. *Tahrîmü'r-Ribâ Tanzîmu İktisâdiyyûn*. Riyad, 1985.
- Ebu Zehra, Muhammed. *Usûlü'l-Fıkh*. Kahire, ts.
- Eisenstein, Charles. *Kutsal Ekonomi Geçiş Çağında Para, Armağan ve Toplum*. çev. Sinem Gül. İstanbul: Okyanus Yayınları, 2012.
- Er, Bünyamin vd. "Girişimciler İçin Alternatif Finansman Kaynakları: Mevcut Durum ve Öneriler". *Uluslararası Ekonomi ve Yenilik Dergisi* 1/1 (2015), 42-45.
- Kaşıkcı, Osman. "Şart". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 38/365-367. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.
- Gezgin, Yusuf Erdem - Çeker, Huzeyfe. "BDDK Düzenlemesi Sonrasında Tasarruf Finansman Sisteminin (TFS) Fıkhî Açından Değerlendirmesi". *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 22/1 (2022), 397-425. <https://doi.org/10.33415/daad.1052282>.
- Gögebakan, Yüksel. "Karakteristik Bir Değer Olan Geleneksel Türk Evi'nin Oluşumunu Belirleyen Unsurlar Ve Bu Evlerin Genel Özellikleri". *İnönü Üniversitesi Kültür ve Sanat Dergisi* 1/1 (09 Haziran 2015), 41-55.
- Gökçen, Gürbüz - Gönen, İbrahim. "Katılım Bankalarının Finans Sektörü İçindeki Yeri ve Katılım Bankalarına Yönelik Müşteri Algısı". *Finans Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi* 2/1 (01 Nisan 2017), 61-77.
- Gül, Ali Rıza. "Faizsiz Bankacılığın Dini Temeli Açısından Mudarabe ile Selef Yöntemlerinin Mukayesesi". *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 46/1 (2005), 43-83.

- İbn Abidin, Muhammed Emin b. Ömer b. Abdülaziz. *Reddü'l-Muhtar Ale'd-Dürri'l-Muhtâr Şerh-i Tenvîri'l-Ebsâr*. Beyrut: Daru'l-Fikr, 1992.
- İbn Kudame, Muvaffakuddin Ebi Muhammed Abdullah b. Ahmed b. Muhamed. *el-Muğnî*. thk. Abdullah b. Abdulmuhsin Et Türki. 10 Cilt. Riyad: Dâru'l-Alemi'l-Kutub, 1997.
- İbn Nüceym, Zeynüddin b. İbrahim b. Muhammed. *Bahru'r-Râik fi Şerh-i Kenzi'd-Dekâik*. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1997.
- İbn Rüşd. *Bidayetü'l-Müctehid ve Nihayetü'l-Muktesid*, ts.
- İbn Rüşd, Ebu'l-Velid Muhammed b. Ahmed el-Kurtubi. *el-Beyân ve't-Tahsil*. Beyrut, 1984.
- İbn Teymiyye, Takiyüddin Ahmed. *el-Kavâ'idü'n-Nûrâniyye*. Cidde: Dâru İbn'l Cevzî, 1422.
- İbnü'l-Hümâm, Kemalüddin Muhammed b. Abdulvahid es-Sivâsî. *Fethu'l-Kadîr*. Beyrut: Daru'l-Fikr, ts.
- İbnü'l-Hümâm, Kemalüddin Muhammed b. Abdulvahid es-Sivâsî. *Fethu'l-Kadîr*. Beyrut: Daru'l-Fikr, ts.
- İmam Muhammed, Ebu Abdullah Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî. *el-Asl*. thk. Ebu'l-Vefâ el-Afgânî. Lahor: Daru'l-Maârifî'n-Nu'mâniyye, ts.
- Kadri Paşa, Muhammed. *Murşidu'l-Hayran ila Ma'rifeti Ahvâli'l-İnsân*. Kahire, 1403.
- Kallek, Cengiz. "Kapora". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 24/339-340. İstanbul: TDV Yayınları, 2001.
- Kallek, Cengiz. "Mudârebe". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 30/359-363. TDV Yayınları, 2005.
- Kallek, Cengiz. "Telcie". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 40. Ankara: TDV Yayınları, 2011.
- Karadâğî, Ali Muhyiddin. *et-Teverruku'l-Masrafi beyne't-Teverruki'l-Mündabit ve't-Teverruki'l-Münazzam: Dirâse Fikhiyye Mukarene*. Beyrut, 1432.
- Karadâğî, Ali Muhyiddin. *İslam İktisadına Giriş*. çev. Abdullah Kahraman. İstanbul: İktisat Yayınları, 2018.
- Karadâvî, Yusuf. *Bey'u'l-Murâbaha li'l-Âmir bi'ş-Şirâ' Kemâ Tücrîhi'l-Me'ârifi'l-İslâmiyye*. Kahire, 1987.
- Karadâvî, Yusuf. *İslam Bankalarında Uygulandığı Gibi - Murabaha Alım Satımı*. İstanbul: Nida Yayınları, 2020. <https://nidakitap.com.tr/urun/islam-bankalarinda-uygulandigi-gibi-murabaha-alim-satimi/>
- Karaman, Hayreddin. *Günlük Hayatımızda Helaller ve Haramlar*. İstanbul: İz Yayıncılık, 2008.

- Karaman, Hayrettin. "Akid". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 2/251-256. İstanbul: TDV Yayınları, 1989.
- Karaman, Hayrettin. *Mukayeseli İslam Hukuku*. İstanbul: İz Yayıncılık, 2001.
- Karaman, Hayrettin. *Konut Kredisi*. 10 Kasım 2021. <http://www.hayrettinkaraman.net/sc/00125.htm>
- Kâsânî, Alûddin Ebî Bekr b. Mesûd. *Bedâiu's-Sanâi' fi Tertîbi's-Şerâi'*. VII Cilt. Beyrut: Daru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2. Basım, 1986.
- Kâsânî, Alûddin Ebî Bekr b. Mesûd. *Bedâiu's-Sanâi' fi Tertîbi's-Şerâi'*. Beyrut: Daru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2. Basım, 1986.
- Kettel, B. *Introduction to Islamic Banking and Finance*. West Sussex: Jhon Willey and Sons, 2011.
- Khalil, Zakaria. *Günümüz İslam Bankacılığında Murâbahaya Dayalı Yeni Uygulamaların Fikhî Açından Değerlendirilmesi*. Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2020.
- Köse, Saffet. *İslam Hukukunda Kanuna Karşı Hile*. İstanbul, ts.
- Kuban, Doğan. *Mimarlık Kavramları*. İstanbul: Yem Yayınları, 1992.
- Kumaş, M. Salih - Abdullayev, Elman. "Bir Finansman Modeli Olarak Mudârabe'nin Faizsiz Bankacılıkta Etkin Şekilde Kullanılması Sürecinde Sivil Toplum Örgütlerinin Aktif Rol Üstlenmesi". *Uluslararası İslam Ekonomisi ve Finansı Araştırmaları Dergisi* 2/1 (01 Mart 2016), 67-87.
- Liv, Cemil. "İslam'ın İlk Dönemlerinde Piyasa İstikrarını Temin İçin Alınan Tedbirler". *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 18/36 (2019).
- Merğmânî, Ali b. Ebî Bekr b. Abdulcelil el-. *el-Hidâye fi Şerhi Bidâyeti'l-Mübtedî*. thk. Tallal Yusuf. 4 Cilt. Beyrut: Dâru İhya'i-Turasi'l-Arabî, ts.
- Mevsîli, Abdullah b. Mahmud b. Mevdûd. *El-İhtiyâr li Ta'lîli'-Muhtâr*. thk. Mahmud Ebu Dakîka. Beyrut: Daru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1937.
- Mevsîli, Abdullah b. Mahmud b. Mevdûd. *el-İhtiyâr li-Ta'lîli'-Muhtâr*. İstanbul, ts.
- Mishkin, F S. *The Economics of Money, Banking and Financial Markets*. London: Pearson Education, 2013.
- Nevevî, Ebû Zekeriyâ Yahya b. Şeref. *el-Mecmû*. Kahire, 1385.
- Nevevî, Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürî en-. *Ravzatu't-Tâlibîn*. Beyrut: el-Mektebetü'l-İslamiyye, ts.
- Nizâm, Burhanfurlu ve Heyet. *el-Fetâva'l-Hindiyye*. Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2000.
- Okur, Kaşif Hamdi. "Din ve Değişim". *Tevilat Selçuk Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi* 1/1 (2020), 251-259.

- Onur, Mehmet. "İslam Hukuku Açısından Kapora". *Antakiyat/Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 4/1 (2021), 105-118.
- Öğünç, Harun. "Katılım Bankaları Üzerine Bir Değerlendirme: Literatür ve Finansal Durum İncelemesi". *Türk İslam Dünyası Sosyal Araştırmaları Dergisi* 4/11 (Haziran 2017), 169-186.
- Özsoy, İsmail. "Faiz". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 12. İstanbul: TDV Yayınları, 1995.
- Özsoy, İsmail. *Faiz ve Problemleri*. Nil Yayınları, 1994.
- Pehlivan, Pınar. "Türkiyede Katılım Bankacılığı Ve Bankacılık Sektöründeki Önemi". *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi* 16/31 (2016), 296-324.
- Samar, Mahmut. *İslam Borçlar Hukukunda Akitlerde Ca'li Şartlar*. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2015.
- Samar, Mahmut. "İslam Borçlar Hukukunda Akitlere Etkisi Bakımından Takyîdî Şartlar". *Marife Dini Araştırmalar Dergisi* 18/2 (2018), 501-526.
- Sebâfîn, Yusuf Ahmed Mahmud. *el-Büyükü'l-Kadîme ve'l-Muasıra ve'l-Borsât el-Mahalliyeye ve'd-Düveliyeye*. Amman, 2002.
- Seçkiner, Mehmet Hicabi. "Faizsiz Ev Sistemlerine Alternatif Bir Model Olarak Faizsiz Yapı Sistemi". *Uluslararası İslami Sigortacılık ve Finans Sempozyumu*. ed. Abdullah Çolak - Güngör Karakaş. 180, 2021. www.isf2021.hitit.edu.tr
- Senhûrî, Abdürrezzak. *Mesâdiru'l-Hak fi'l-Fıkhî'l-İslâmî*. Kahire, 1954.
- Senhûrî, Abdürrezzak. *Nazariyyetü'l-Akd*. Beyrut, 1998.
- Serahsi, Ebu Bekir Muhammed b. Ahmed b. Ebi Sehl. *Kitabü'l-Mebsût*. Beyrut: Daru'l-Ma'rife, 1993.
- Shanmugam, Bala - Zahari, Zaha Rina. "A Primer on Islamic Finance". *Research Foundation Books* 6 (2009).
- Şirbinî, Şemseddin Hatîb Muhammed b. Ahmed eş-. *Muğni'l-Muhtâc ilâ Ma'rifet-i Meân-i Elfâzi'l-Minhâc*. Beyrut: Daru'l- Kütübî'l-ilmiyeye, 2006.
- Taberî, Ebi Cafer Muhammed b. Cerîr et-. *Câmiu'l-Beyân an Te'vîli Âye'l-Kurân*. thk. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türkî. Kahire: Dâr-ı Hicr, 2001.
- Tayyâr, Abdullah b. Muhammed. *el-Bünûkü'l-İslamiyye beyne'n-Nazariyye ve't-Tatbîk*. Riyad, 1994.
- Turan, Yahya - Demirci, İslam. "Akademisyenlerin Faiz ve Faizsiz Finans Kullanımına Yönelik Tutumları". *Bilimname* 2019/39 (23 Aralık 2019), 247-283. <https://doi.org/10.28949/bilimname.594640>
- Yaman, Ahmet - Çalış, Halit. *İslam Hukukuna Giriş*. İstanbul: İfav, 2018.

- Yazıcı, Mehmet. "Konutta Alternatif Finans Yöntemi Olarak Tasarrufa Dayalı Faizsiz Finans Sistemi". *Academic Review of Humanities and Social Sciences* 2/3 (29 Aralık 2019), 224-235.
- Yeniçeri, Celal. *İslam İktisadının Esasları*. İstanbul: Şamil Yayınevi, 1980.
- Yıldırım, İsmail - Çakar, Recep. "Katılım Bankacılığı Kullanımını Etkileyen Faktörlere Yönelik Bir Araştırma". *PressAcademia Procedia* 2/1 (2016), 552-563.
- Yıldız vd., Hakkı Dursun. *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*. İstanbul: Çağ Yayınları, 1986.
- Zeydan, Abdülkerim. *el-Vecîz fî Usulî'l-Fıkh*. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2012.
- Zeylaî, Osmân b. Alî ez-. *Tebyînü'l-Hakâ'ik*. Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2000.
- Zuhaylî, Vehbe ez-. *el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletühü*. Dimaşk: Dâru'l Fıkr, 1997.
- Katılım Bankacılığı. "Murabaha Nedir". Erişim 30 Mart 2021. <https://www.katilim-bankaciligi.com/murabaha-nedir/#:~:text=Klasik>.

